

ఐ ర స్తు.

శ్రీ సీతారామాభ్యాం నమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాం నమః.

శ్రీమదనన్త నిమాగన్త సిద్ధాన్త ప్రతిపాదక
సద్గ్రంథేష్వత్యన్తోత్కృష్టతయా ప్రతిపాదితే
శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధే, ద్వితీయ చతుర్థ
శాధ్యాయస్థ బ్రహ్మస్తుతివాఖ్యా.

శ్రీశుకభగవత్పదాచార్యవిరచితా
శ్రీ శు క ప ణ్డ యా ఖ్యా .

ఐంగళూరు తులసీ వనవాసినా
తూప్సుల్ - వెంకటాచార్యేణ
యథామాతృకం యథామతి పరిష్కృత్య
కల్యాణపురీ మధ్యవిద్యోతమానయోః
శారదామ్బా- వాగీశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయోః
ముద్రితా

—* సశివిజయతేతరామ్ *

శ్రీమదామలకా

౧౮౯౨ సం॥

ప్రకటన.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

ఇందువలన సకలభాగవతోత్తముల సన్నిధియందు అనేక ప్రణామ పూర్వకముగ విన్నవించడమేమనెన,

శ్రీమద్భాగవత మహా ప్రబంధమునకు శ్రీశుక భగవత్పాదాచార్య పరచితంబైయుండు (శ్రీ శుకపక్షీయః) మనెడు వ్యాఖ్యానముతోగూడ శ్రీమద్భాగవత గ్రంథమంతయును ముద్రింప నిచ్చగలవాడైనను సాంగముగ శ్రీ శుకపక్షీయము దొరకుటలో కాలవిశంబము యుండుటవలన ప్రకృతంబున దొరికినంత ఈప్రతిలోనుండు దశమస్కంధ స్థముగనుండే బ్రహ్మ స్తుతులుకు శ్రీ శుకపక్షీయ వ్యాఖ్యను ముద్రించియున్నాను.

గూడిన త్వరలోనే శ్రీ శుకపక్షీయవ్యాఖ్యా సమేతముగ శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబంధము సాంగముగ ముద్రింపఁ బడుతున్నది.

తూప్పుల్ - వెంకటాచార్యుః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్తత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాంనమః.

శ్రీమద్భాగవతీయ దశమస్కంధస్థ బ్రహ్మవికృత గర్భస్తుతివ్యాఖ్య
శ్రీ శు క ప ట్రి యా ఖ్య.

{ శ్లో॥ బ్రహ్మభవశ్చతత్రైత్య మునయోనారదాదయః |
దేవైస్సానుచరైస్సాకం గీర్భిష్టృషణ మైశ్వరక ॥ }

వ్యా॥ (బ్రహ్మభవశ్చేతి = తత్ర-తదావసుదేవదేవకీ కారాగృ
హే, ఏత్య-యోగప్రభావేన దేవకీసన్నిధౌ స్థిత్యేత్యర్థః, గీర్భిః - “అహం
భక్తపరాధీనోహ్య స్వతంత్రోభవద్విప” ఇతి భగవత్కృత సత్యవ్రతి
జ్ఞాప్రకాశక సత్యవిద్యావాక్యైరిత్యర్థః, షణ్ణమ్ - భక్తాభీష్టప్రదా
తారమితియావత్; ఐశ్వరక - అస్తువక్, ప్రకృతి పురుషేశ్వరాత్మక
తత్వత్రయాభివ్యక్తకయథోక్తసత్యవిద్యావాక్యైస్తుష్టుచరితియావత్.

{ దేవాషాచుః” సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య
యోనిం నిహితంచ సత్యే | సత్యస్యసత్య మృత సత్యనే
త్త్రింసత్యాత్మకంత్వాం శరణంప్రపన్నాః ॥ ౧ ॥ }

కానిపునస్తానిసత్యవిద్యావాక్యైశ్చిత్వాకాష్టాయామాహ- (సత్యవ్రత)
మితి = సత్యః- నిర్వర్తితః, వ్రతః- “మాంప్రపన్నోజనగకచ్ఛిన్నభూయో
హతి శోచితు” మిత్యాది ప్రతిజ్ఞాలక్షణోయస్యతమ్, త్వాంవయం
శరణం ప్రపన్నాశ్చిత్తయోజ్యమ్, (యద్వా) సత్యైః - సదాతనైర్జీవైః,
మృతమ్ - భవబద్ధాద్విమోచకత్వేన వరణీయమిత్యర్థః, (అథవా)
సత్యైః - సదాతనైః, కాలకర్తగుణాతీతాప్రాకృతదేహ విఃస్థైః

ర్ముక్తజీవైః, వృతమ్ - సమంతాదావృతమ్, తైరుపాస్యమానమిత్య
 థకః; తంత్యామిత్యాదిపూర్వవత్; కీదృశమిత్యాకాక్షాయామాహ =
 (సత్యపర) మిత్యాదినా = సత్యమ్ - సదాతనమ్, సరమపదలక్షణ
 స్థానం యస్యతమ్; త్రయః - విశ్వస్పష్ట్యాది హేతుభూతా రజస్సత్వత
 మోగుణాః, సత్యాః - సదాతనాః, యస్మిన్ తమ్; ప్రకృతిరూపేణ
 సామ్యావస్థాపన్నానాంతేషాం గుణానాం భగవంతమంతరేణాశ్ర
 యాంతరాభావాదితిభావః. సత్యః - నిత్యః, నిఖిలనిగమ కదమ్బః;
 “అతఏవచనిత్యత్వ”మితిన్యాయాత్; తస్యయోనిః - ఆవిర్భావస్థానమ్,
 “యస్యనిశ్చసితమేవైతద్య దృగ్వేదో యజుర్వేదస్సామవేదోధర్వాగ్నిర
 స”ఇతిశ్రుతేః; “శాస్త్రయోనిత్వా”దితిన్యాయాచ్చ; తమ్; విశ్వస్పష్ట్యాది
 కార్యాను గుణ్యేననిఖిల నిగమ కదమ్బ ప్రవతకమితిభావః. సత్యే -
 నిఖిల నిగమ కదమ్బే, నిహితమ్ - ముఖ్యపృత్యతేన ప్రతిపాద్యమాన
 మిత్యథకః, సత్యస్య - చరాచరలక్షణస్య ప్రసజ్జస్య, సత్యమ్ - తత్తజ్జా
 త్యానుగుణ్యేనాంతర్యామీనక చరాచరాత్మక నిఖిలప్రాణి ప్రవతక
 మిత్యథకః, “తత్స్పష్ట్యా- తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ
 త్యచ్ఛాభవత్ - యదిదం కించ - తత్సత్యమిత్యాచక్షత్”ఇతిశ్రుతేః; ఋ
 తమ్ - ప్రియవచనమ్, సత్యమ్ - సమదర్శనమ్, “ఋతంచసూన్యతావా
 ణీ సత్యంచ సమదర్శన”మితి భగవతైవ వివృతత్వాత్; తయోర్మే
 త్త్రమ్ - సేతారమ్, స్వభక్తైః ప్రకటకుర్వాణమిత్యథకః; ఏవంప్రకా
 రేణ సత్యాత్మకమ్ - సత్యస్వరూపిణంత్యామితి సమ్బంధః. ||౧||

{ మహా॥ ఏకాయనోసాద్విఫలస్త్రిమూల శ్చతురస్రస్థ
 శ్చైశ్వర్య దాత్తా । సప్తత్వగష్టవిటపోనవాత్తో దశ
 చ్చదోద్విఖగోహ్యదివృక్షః॥ ||౨|| }

వ్యా॥ ఏవంప్రసంగపరమాత్మ తత్వాభివ్యక్తాన ముఖేనస్తుకత
 త్వరూపంప్రకాశ్యప్రకృతి నియామక త్వేనతస్మాత్తుం ప్రకృతి తత్వం

తతాగర్య స్వరూపనిరూపణేనద్యోతయతి. (ఏకాయన)ఇతి = ఆసౌ-
అస్తదాది సమృద్ధి సూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది ప్రసజ్ఞః, ఆది- రుత్పత్తి,
స్తద్వా-స్వృక్షః, జీవానామేతద్దేహాది సమృద్ధస్య భగవత్సజ్జల్యాయ
త్తత్వాదాదిమానిత్యుక్తమ్. తచ్చామ్నాతమ్ "ఆత్మమాయామృతేరా
జక పరస్యానుభవాత్త్వనః । నఘటేతాథ=సమృద్ధ స్వస్మద్రీప్తురి
వాఙ్మసే"తి. కుతోదేహాదేవృక్షత్వమ్? ఇత్యాకాఙ్క్షాయాం తస్య వృ
క్షసామ్యావృక్షత్వముచ్యత ఇత్యాకయేనాహ - (ఏకేతి) = ఏకా-
ప్రకృతి, రయన - ముపాదానతయా అత్రయోయస్య, ద్వే- తత్త్వ
ణ్యపాపాయ త్త సుఖదుగ్ధఫే, భలేయస్య;త్రయో- గుణా,మూలానియ
స్య;చత్వరో - ధర్తార్థకామమోక్షాః,రసాః - మధూని,క్షీరాణీవాయ
స్య;పంచ- షహఃఘాతాని,శిఫాః - సగ్ధాదయః, ప్రస్ఫుత మూలాని
యస్య; షట్ - జచ్ఛాస్తీర్వృద్ధిపరిణామాపక్షయనాశాః, అత్తా- స్వ
భావోయస్య ; సప్తత్వక్-చర్మమాంస రుధిరమేదోమజ్జాస్తీనిత్వచోయ
స్య;అష్టా- ప్రకృశిమహావహజాగర పశ్చాతన్తాత్రాణి, విటపాః - శా
ఖాః యస్య; నవ - ద్వారాణి,అక్షాణి-కోటరాణి యస్య; దశ-జ్ఞాన
కషే=స్థిరయాణి, ఛదాని - పత్రాణి,యస్య; ద్వా - జీవేశ్వరా,
ఖగౌ - పక్షిణౌ, యస్తి; అత్రదేహాదేవృక్షత్వోక్త్యాతస్య శ్రేహ
రిభజనరూపకుళారేణాఙ్గసాధేదనీయత్వంసూచయతి. ||౨||

{ మూత్వమేకఏవాస్యసతగప్రసూతి స్త్వంగన్నిధానం
త్వమసగ్రహశ్చ । త్వన్తాయయానంవృతచేతనస్త్వాం
పశ్యన్తిచానానవిపశ్యతోయే ||౩|| }

వ్యా|| ఇథం దేహాదిస్వరూప నిరూపణేన ప్రకృతితత్వస్వయా
సం ప్రకాశ్యతన్నియమకేనత్వయైవవయం సర్వజీవాదేహాదిసమృద్ధం
ప్రాప్యతత్పరవశకృతాఇతి జీవతత్వస్వరూపమపిదర్శయకస్తాతి-(త్వ)
మితి = సతః- సత్వస్యాస్య సూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది ప్రసజ్ఞజాతస్య,

త్వమేక ఏవప్రసూతిః - ప్రసవితా, ఉక్తసూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది
 సమృద్ధిఘటకః, నత్వసదాదిః; అస్తదాదేరపి ఈచ్ఛశదేహాదిసమృద్ధి
 ఘటక స్త్వమేవహీతభావః, కేంచత్వమేవాస్య సన్నిధానమ్ - సమృద్ధిధీ
 యస్తేఽస్మిన్నితి సన్నిధానమ్ - లయస్థానఘాతః, త్వమేవాస్య స్వ
 స్మిన్నుపసంహారాః; నతురుద్రాదిరితియావత్, అపిచాస్యత్వమేక ఏవా
 నుగృహ్యంత్యనుగ్రహః - పాలకః, మత్స్యకూర్త రామకృష్ణాద్యవతారై
 స్త్వమేవేమంపాలయనేత్యర్థః; ఏవంసతకేచనఅజ్ఞా స్వన్తాయయామో
 హితాస్సన్తోఽస్తదానప్యక్తదేహాస్మష్ట్యాదికారణత్వేనపశ్యన్తీత్యా
 హ-(త్వన్తాయయే)తి = త్వన్తాయయానిఖిలజగన్తోహిన్యాభవదీయ
 మాయాఞ్శు దివ్యశక్త్యా, సంవృతచేతనః - సమ్మోహిత బుద్ధయవీవ,
 త్వామ్ - స్థావరస్త్రిణ సృష్ట్యాదికారణభూతమ్, నానాపశ్యన్తి-
 త్వమివ బ్రహ్మరుద్రావావామపి సృష్ట్యాదికారణభూతం పశ్యన్తీత్య
 థః, యేషునర్హన్చితః - త్వన్తాయామోహరహితాః, చిదచిదీశ్వ
 ర తత్వత్రయవివేకపూర్వకం నిఖిలనిగమహదాభిజ్ఞాభివ్యథః; తేతు
 నైవంపశ్యన్తి, కేంతు నిఖిల నిగమాగమదేవమాభ్యుద్ధానమన్చిత పా
 దారవిన్దం పరమాత్మానం ప్రసారాయణం భగవంతం త్వమేవసృ
 ష్ట్యాది నిఖిలకారణ భూతంపశ్యన్తివాక్యశేషః. (యద్వా) యేత్వ
 న్తాయయాసంవృతచేతనస్సతోనవివచ్ఛితః - “సోకామయతబహు
 స్యాం ప్రజాయేయేతి- సర్వంభవ్యదం బ్రహ్మ”త్యాదిశ్రుతతాత్పర్యాన
 భిజ్ఞా, తే; త్వామ్ - నానా - స్థావరజంతురూపేణ, పశ్యన్తి, విప
 శ్చితస్తుస్థావరజంతుమాదిదేహేషు జీవేనసహసుప్రవేశ్యతస్మిన్స్తృత
 యాతదస్తర్యామిచ్ఛేన భవనమేవయథోక్తశ్రుతితాత్పర్యమిత్యేవం
 జానన్తస్సన్తస్థావరజంతుమాదిప్రస్థామి తయావస్థితంత్యాశేకమే
 వనిఖిలజగతారణం పశ్యన్తీత్యర్థః.

॥3॥

అ॥ త్వమనుగ్రహశ్చేతి యదుక్తం తదేవాద్య వివృణోతి.

{ మూ॥ విభషి=రూపాణ్యవబోధఆత్మక తేమాయ
లోకస్యచరాచరస్య । సత్వోపపన్నానిసుఖావహాని
సతామభద్రాణిముహుర్గఖలానామ్॥ } ॥౪॥

వ్యా॥ (విభషి)తి = ఆత్మక-హేసర్వాన్తర్యామిక, అవబోధః-
జ్ఞానఘనస్వరూప స్వమ్, రూపాణి - స్వరూపాత్మక మత్స్యకూర్తా
దిమూర్తీః, విభషి - ఆవిష్కారోపీత్యభః, కిమభఃమతఃఆహ - చ
రాచరస్య - స్థావరజఙ్గమాత్మకలోకస్య, తేమాయ- లబ్ధదేహానాం
నిఖిలజీవానాం పరమపురుషాధః ప్రాప్తేన పరిపాల నాయేత్యర్థః,
కీదృశాని రూపాణి ? సత్వోపపన్నాని - శుద్ధసత్వస్వరూపాణి, కించ
సతామ్ - సాధుజనానామ్, సుఖావహాని- భగవత్పాదారవిన్దమాహః
త్యక్తవణకీర్తనరూపభజన సుఖప్రాప్తకాణి, ఖలానామ్ - అసతాం
కంసాదీనాంతు, ముహుః-శశ్వత్, అభద్రాణి - అమృతప్రదానిచ॥ ౪॥

అ॥ భగవదవతారరూపాణి సతాంభగవత్పాదారవిన్ద మాహః
త్యక్త వ్రవణకీర్తనాదిలక్షణ భజనసుఖప్రాప్తకాణీత్యుక్తమ్, తతస్క
మతఃఆహ-

{ మూ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాభిలసత్వధామ్నిసమాధినావే
శితచేతనైకే త్వత్పాదపోతేనమహాత్కృతేన కర్వంతి
గోవత్సపదంభవాద్భిమ్॥ } ॥౫॥

వ్యా॥ (త్వయీ)తి = హే అమ్బుజాక్షః సమాధినా- సవ్యగా
సమంతా, దీయతే - న్యస్యతే, మనోనేనేతి యథోక్తవ్రవణకీర్తనా
నాదిరూప భజనమ్, తేన ; అభిలసత్వధామ్ని నిఖిలజీవనికాయాశ్ర
యణీయేత్వయి, ఆవేశితమ్ - నిరన్తరమాపిష్టమ్, యచ్ఛేత-స్తేన, ఏక-
ముఖ్యాస్సజ్జనాః, మహాత్కృతేన - మహద్భిక్తృసయాద్రుద్ధితేన, త్వ
త్పాదపోతేన - భవత్పాదారవిన్దమాహఃత్యక్త వ్రవణాదిరూపయథో
క్తభజనలక్షణనాకయేత్యర్థః, భవాద్భిమ్ - అపారభవసాగరమ్, గో

ఏవనిర్భయాస్సంతః; వినాయకాః - విఘ్నకారిణి, తేషామనీకపాః
 బలవత్తరవిఘ్నకారిణి, దారాపత్యాదయః; తచ్చాత్మాతమ్ “విప్ర
 స్య వై సస్య సతోదేవా దారాదిరూపిణః | విఘ్నం కుర్వంత్యయం హ్యస్తా
 నాత్రమ్యసమియాత్పర” మితి. తేషాం మూర్ధాను విచరంతి - దారాదిరూ
 పేణేంద్రాది దేవాయత్తవిఘ్నానగణయ్య నిరంతరం త్వద్భజనమేవ
 కుర్వంతో ముచ్యంత ఇత్యర్థః. ఏతదేవాభిప్రేత్యశూరయతే - “సవైజ
 నోజాతుకథంచనావృణేన్తుకున్దసేవ్యస్యవదజ్ఞ సంస్పృతిమ్ | స్తరన్తుకుం
 దాఙ్ఘ్రిప్రగూహానంపునర్విహతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహణాయతః - నకర్హి
 చిన్తత్పరా శ్శాన్తరూపేనజ్ఞ్యన్తి నోమేనిమిషోలేఢిహేతిః | యేషా
 మహంప్రియ ఆత్మానుతశ్చ సఖాగురుస్సుహృదో దైవమిష్ట” మితి. ||౮||

అ|| అథయదుక్తం (చరాచరస్య తేషామయరూపాణిభిభషీక) తిత
 చ్చార్థ్య ప్రపశ్యయతి.

{ మూ|| సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ధి తౌ శరీరిణాం
 శ్రేయఉపాయనం వపుః | వేదక్రియా యోగతపస్సమా
 ధిభి స్తనాహుణంయేన జనస్సమీహతే ||౯|| }

వ్యా|| (సత్త్వ) మితి = శరీరిణామ్ - చరాచరదేహవిశిష్టప్రాణి
 నామ్, స్థితౌ - పరిపాలన నిమిత్తమ్, తేషామేవ శ్రేయ ఉపాయనమ్ -
 యథాయోగ్యం ధర్మాదిపురుషార్థప్రాప్తకమ్, విశుద్ధం సత్త్వమ్ - విశే
 షతశుద్ధసత్త్వాత్కమ్, వపుర్భవాశ్రయతే - స్వస్వరూపాత్కకం రా
 మకృష్ణాదిరూప దివ్యమజ్గళ విగ్రహమావిషగరోషీత్యర్థః, యేన - దివ్య
 మజ్గళ విగ్రహేనా, జనః, (జాతావేకవచనమ్) క్రియా యోగాది
 భిస్తనాహుణమ్ - పూజామ్, సమీహతే - సమ్యక్గరోతి, తాదృశది
 వ్యమజ్గళ విగ్రహమావిషగరోషీతి సమృద్ధః, క్రియా యోగః - భవ
 దారాధనమ్, తపః - భవతగ్రహాశ్రయణ కీర్తనాదాచితై కాగ్ర్యమ్,
 “మనసశ్చేన్ద్రియాణాంచ ఐకాగ్ర్యం పరమంతప” ఇతి వివరణాత్;

(౨)

ద్వితీయాధ్యాయస్థగర్భస్తుతిః.

౯

సమాధిః- సమాధానమ్, భగవద్గుణగణామృత నిషేవణేనతస్మిన్చి
త్తసమాధానమిత్యవఃః. ||౯||

అ॥ యద్యేవంశుద్ధసత్వాత్మకం వపుభవానావిషుర్యా త్తర్హి
నకస్యాపి భక్తిస్సిద్ధ్యేదిత్యాశయేనాహ. ... *

{ మూ || సత్త్వంనచేద్ధాతరిదంనిజంవపుర్విజ్ఞానమజ్ఞా
నభిదాపమాజనమ్ | గుణప్రకాశైరనుమీయతేభ
వాప్రకాశతేయస్యచయేనవాగుణః ||౧౦|| }

వ్యా॥ (సత్త్వంనచే) దితి= హేధాతః? సత్త్వమ్ - శుద్ధసత్వా
త్మకమిదం శ్రీకృష్ణాత్మకమ్, వపుః, నచేత్ - నావిషురోషిచేత్,
తహి, విజ్ఞానమ్- భవానేవసర్వోత్తమఇతి విశేషతో భగవత్స్వ
రూపజ్ఞానమ్, అజ్ఞానభిత్ - తణ్డులాచ్ఛాదక తుషవదనాదితయానువ
తమానం జీవస్వరూపాచ్ఛాదక మజ్ఞానంభినత్తి- నాశయతి, త్య
జ్ఞానభిత్, భక్తియోగశ్చ; అస్మాకమపిమాజనం-క్షయమ్, ఆప-ప్రా
ప్నుయాత్, కిముతాన్యేషామిత్యవఃః; సమృత్తితు భవద్విషయజ్ఞశ
విగ్రహవిభావేనతి, గుణప్రకాశైః- విదారితాస్యబ్రహ్మణ్డద్యో
తనగోవధానోద్ధరణాద్యసన్యసాధారణ మాహాత్మ్యప్రకటనైః, భ
వాననుమీయతే- అఖిలజగత్కారణత్వేన తదాధారత్వేనచ ముము
క్షూపాస్యోభవానేవేతి నిశ్చయతే, ఆతోస్మాకమన్యేషాంచ విజ్ఞా
నమజ్ఞానభిద్భక్తియోగశ్చవధాతఇతి భావః; కీదృశోభవాన్? (యస్య-
సమృద్ధి) గుణః- త్రిగుణాత్మకోయంస్థూలసూక్ష్మదేహాది ప్రపంచః,
యేనవాప్రకాశతే- నియన్తృఘాతేన యేనైవచేతనీక్రియతే, సభ
వానితి యోజ్యమ్. “ యేనచేతయతేవిశ్వం విశ్వంచేతయతేనయ ”
మితి శ్రుతేః. ...* ...* ||౧౦||

అ || అథేదానీం భగవదవతార నామాదీనామపారతా మావేద
యకస్తాతి.* * * *

{ మూ॥ ననామరూపేగుణకమజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే }
 { తవతస్యసాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుషేయవ }
 { త్వ=నోదేవక్రియాయాంప్రతియన్త్యభాషిహి॥ ౧౧॥ }

వ్యా॥ (ననామే) తి= నామాని- రామ కృష్ణ గోవింద ముకుందే త్యాదీని, రూపాణి- మత్స్యకూమాదీని, (ఉభయత్రజాతావే కవచనమ్) తవ, ఇత్థం భూతేనామరూపే, గుణకమజన్మభిః- బుద్ధివ్యాపారసామర్థ్యం యుక్తాస్మద్భహుజన్మభి రపీత్యర్థః, ననిరూపితవ్యే- ఏతావన్తిరామాని ఏతావన్తిరూపాణీతి గణయితుమశక్యే, త్వన్నామరూపాణాం మపారత్వాదితిభావః, కీదృశస్యతవ ? సాక్షిణః- మనోవచః ప్రవతకత్వేపి తదసజ్జన్యేత్వర్థః, కించమనోవచోభ్యామ్- ప్రవత్యమానాభ్యాం హేతుభ్యామ్, అనుషేయమ్- ఏతత్ప్రవతకకపరమాత్మాస్తీతినిశ్చయరూపమ్, వత్క- యస్య తస్యఃతవేతిసమ్బంధః, హేదేవ? అథాపి- భవానేవం మనోవచోభ్యా మనుషేయవత్కాపి, క్రియాయామ్- భవత్పదారవిన్దారాధనే క్రియమాణేనతి, భవత్పదారవిన్దారాధన నిమిత్తంవా ప్రతియన్తి- భవన్నామరూపాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వన్తివిపశ్చితః, నతసా కల్పేన; “శేషోధుచాపిసమవస్యతినాస్యపార”మితి. “ద్యుపతయ ఏవలేనమయరన్తమనన్తతయే”తిచశ్రుతేః. ✽ ॥౧౧॥

అ॥ “క్రియాయాంప్రతియన్తి”త్యనేనవిపశ్చితోభగవన్నామరూపాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వన్తిత్వక్తమ్, సమ్ప్రతి తన్నిరూపణ ప్రకారం వివృణ్వత్ తన్నిరూపకాణాం కృతార్థతామాహ.

{ మూ॥ శృణ్వత్ గృణత్ సంస్మరయన్చ చిన్తయన్నామానిరూ }
 { పాణిచమజ్గళానితే । క్రియాయన్త్యచ్చరణారవిన్దయారా }
 { విష్టచిత్తోనభవాయకల్పతే. ... ॥౧౨॥ }

వ్యా॥ (శృణ్వత్) ఇతి= “తుల్యశ్రుతపశ్యేలా స్తుల్యస్వీయారిమ

{ మూ॥ దిష్ట్యాహారేస్యాభవతఃపదోఘవాభారోపనీతస్తవ
జన్మనేశితుః॥ దిష్ట్యాజీతాంత్వత్పదకైస్సుకోభవైద్రక్ష్యో
మగాంద్యాంచతవానుకమ్పితామ్ ... ॥౧౩॥ }

వ్యా॥ (దిష్ట్యే)తి= హేహరే? భవతః, పదః- పాదస్థానీయా
యాః, భువో- భూమేః, “పాదామహీయంస్వక్మలైవయస్యే”తిశ్చ
తేః; భారః- కంసాద్యసురానీకరూపఇత్యథః, అపసితః - అపరో
పితః, ఏతద్దిష్ట్యా భువోస్సౌకంఛభద్రమ్, కేన ? ఈశితస్తవజన్మ
వైవ- అవతారవాదమాత్రేణ, ‘అస్మాస్తావమష్టమోగర్భో హస్తా
యాంనయసేబుధే’ త్యశరీరవాక్యశ్రవణమాత్రేణ కంసాద్యసురకూ
టోదగ్ధాస్పృహస్సృతప్రాయోభూదితిభావః. (కించ) సుశోభనైః-
ప్రణతదేహీనాంద్రిష్ట్యాణాంచమజ్జశకరైః, త్వత్పదకైః - ధ్వజవ
జ్రాజురశాదిచిహ్నైః తపవన్యానైః, అజితామ్- చిన్మితామ్, కృపా
కటాక్షేణ వీక్షితామ్; ద్యామ్- దివంచ, దృత్యామ్- పశ్యేమః; ఏత
ద్బుద్ధిష్ట్యాభువోస్సౌకంఛభద్రమేవ. ... ॥౧౩॥

అ॥ వరాకస్య మమప్రార్థనామాత్రేణావాఙ్మనోగోచరాపారది
వ్యమహిమ్నోమాదృశాసంఖ్యేయచతుముఖారాధ్యమానదివ్య పాద
పీతస్యతవాద్యావతారేకరుణాంవినాహేత్వస్తరంసపశ్యామిత్యాహ॥

{ మూ ॥ న తేభవస్యేభవస్యకారణంవినావినోదంబతతరగ్- }
{ యామహే! భవోనిరోధస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్తస్త్వ }
{ య్యభవాశ్రయాత్మని * * * ॥౧౪॥ }

వ్యా॥ (సత) ఇతి = అభవస్య - అజాయమానస్య, హేఈశ? భవస్య- త్వయాద్యక్రియమాణావతారస్య, వినోదమ్- కరుణానుక
రణమ్, వినాఽన్యం కారణమ్, సతరగ్-యామహే - నచిస్తయావః,
కింతు కరుణైవకారణమితి నిర్భయమ ఇత్యథః; తథాచ శూన్యతే
“అజాయమానోబహుధావిజాయతే- తస్యధీరాగపరిజానంతి యో
నిమ్- కారణమ్- కారుణ్యలక్షణ మిత్యథః; ఒలేతిహషే- కుత ఏ
వంశుదవతారే కారణచిన్తనమత ఆహ- (భవ) ఇతి = యతోఅ
భవాశ్రయాత్మని- అభవాః- ముక్తాః, లేషామాశ్రయణీయ స్వరూ

పే, (యద్వా) జగ్నాద్యనాశయస్వరూపే మోక్షైక దాతృస్వరూపే- త్వయి, నిత్యేదివ్యవ జ్గళవిగ్రహవతి, అవిద్యయా- కమణా, అస్మాకమ్- భూమాదిపురుషాథావహాభవాదయగ్యతాస్మ్యః- (యద్వా) అవిద్యయా, జీవానాం ప్రాచీనకమణా- త్వయి- నిమిత్తేనతి, భవః- జన్మ- నిరోధో- మరణమ్, చకారాధేఅపశబ్దః, స్థితిః - పాలనంచ, కృతాభవంతి - అతో భవజ్జన్మని కరుణైవకారణమ్, నతు కమేతి భావః.

...

...

॥౧౪॥*

అ॥ ఇత్థం కరుణయైవమత్స్యద్వవతారానపి కృతవానసీత్యాహ.

{ మూ॥ మత్స్యశ్వకచ్ఛపవరాహనృసిహ్నహంసరా }
 { జన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః | త్వంపాహీనస్త్రీ }
 { భువనంచతథాధునేశభారంభువోహరయదూత్తమ }
 { వందనంతే * * ॥౧౫॥ }

వ్యా॥ (మత్స్యే)తి= కచ్ఛపః- కూమరః, రాజన్యో- దాశరథ్యాదిః ॥ప్ర॥ జామదగ్నాదీః, విబుధః- వామనాదిః, నః- అస్మాక్, యథా మత్స్యదిషు కృతావతారస్సౌ పురా అస్మాక్ త్రిభువనంచ తత్త్వద్విరోధి నిరసనేనపాసి- పాలితవానసి, తథాఽధునాపి, హేతవః? భువోభారంహర- అపాకురు, అపాకృత్యాస్మాక్ త్రిభువనంచ పాహీతిభావః; ఏవమసంఖ్యేయావతారైరవిరతమస్మదాది నిఖిలజీవోపకారిణోఽపారమహిమ్నస్తవభక్తవాత్సల్య కారుణ్యాదిగుణగణ వణానామోహమ్, తే- తుభ్యమ్ వందనమ్- నమః, త్వాంస్తోతుమశక్తోహంకేవలం వందనంకరోమిత్యర్థః.

॥౧౫॥

ఏవం భగవంతం సంస్తూయకంసాగమనంస్మత్పావిత్యతీర్థ దేవకీం సమాధత్తై.

...

...

...

{ మూ॥ దిష్ట్యామృతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసా }
 { త్నోద్భగవాన్భవాననః | మఘాద్భయంభోజప }
 { తేర్తమూర్షోగ్లోస్తాయదూనాంభవితాతవాత్తజః॥ }

వ్యా॥ (దిష్ట్యే)తి= హే అమృతే తవ, దిష్ట్యాభిద్రమస్తు, య
తః, పరగిప్రమాణ- పరమపురుషః, భగవాన్- శ్రీనాగాయణః, అం
శేన- బలదేవేనసహ, సాక్షాత్తవకుక్షిగతః, కథంధూతస్సృజ్? భవా
యనః - తవయదుకులస్యాస్మాకంచ సర్వదామహామృతే ప్రాప్తక
స్సృజ్, అతోముముషోః- మహాదతిక్రమణేన మర్తుమిచ్ఛోః, భోజ
పతేః- కంసాత్, తేభయంమాధూత్, తవాత్మజోయదూనాం గో
ప్తైవభవితా- భవిష్యతి, తస్మాదీవదపికంసాన్మాభేషీరితిభావః॥౧౬॥

అ॥ దేవా బ్రహ్మరుచో బహుమానయన్త స్సన్తస్సవస్థానంగతా
ఇత్యాహ. ... *

{ మూ॥ ఇత్యభిష్టాయపురుషంయద్రాపమనిదంయ }
{ థా॥ బ్రహ్మేశానాపురోధాయదేవాఃప్రతియయు }
{ దివమ్॥ * * * ౧౭॥ }

వ్యా॥ (ఇతి)తి= యద్రాపమ్-యస్య- మహాపురుషస్య,రూపమ్,అ
నిదమ్- ఇదమిత్థమితినిదేష్టుమశక్యమ్, తంపురుషంపూజం; య
థా- యథాశక్తి, ఇతి- సూర్వోక్తరీత్యా, అభిష్టాయ - దేవాశ్చబ్ర
హ్మేశానాచ, పురుషం- భావికృష్ణావతారరూపమ్, పురోధాయ-
ధ్యానరూపేణాగ్రీకృత్వా, దివంప్రతియయితి. (అథవా) ఉక్తరీ
త్యామహాపురుష మభిష్టాయస్థితౌ బ్రహ్మేశానాపురోధాయ- ఆ
భ్యామ్;దేవానాంనిఖిలాపన్నివారణేన భగవద్దయా సమ్పాదకా వితి
పురోధాయ - పురస్కృత్య, తౌ బహుమానయన్తస్సన్తో దివంప్ర
తియయితి. ... ॥౧౭॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యానాం శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యానాం
దశమస్కంధే ద్వితీయాధ్యాయస్థ. గభాన్తుతిస్సమాప్తా
శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

(3)

శ్రీ సీతారామాభ్యాం నమః.

౧౫

అస్మత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాం నమః.

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే చతుదశాధ్యాయస్థ
 షత్సాపహరకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా శ్రీ శుకపక్షీయాఖ్యా.
 బ్రహ్మస్తుతి ప్రారంభః.

తతశ్చతుదశే ద్రష్టుం కృష్ణవైభవమాత్మనాః । అపరాధ్య
 భృగంభీతః కృష్ణమస్మా ద్దిత్యైతే అభూసురమోచన రూపపరమాశ్చ
 ర్యంభగవన్మహిమానం దృష్ట్వా బ్రహ్మైతకుతూహలేనాన్యమపిభగ
 వన్మహిమానం । ద్రష్టుంవిశ్వమోహకే భగవత్స్వకీయ బ్రహ్మమాంసం
 వితత్య తదభిభావుక మపారం భగవన్మహిమానంబృహ్మైతకీత్యా
 పవేపథుస్సృజ భగవన్తుం స్మృతిః ॥ ...

{ మూ॥ నౌమిష్య తేభ్రవపుషేతటిదమ్మరాయ గుర్జా }
 { పతంసపరిపిచ్ఛులసన్తుఖాయ । వన్స్ప్రశేకంశవేత్రవి }
 { పాణవేణులక్ష్మశ్రియేమృదుపదేపశుపాన్లజాయ॥౧॥ }

వ్యా ॥ (నౌమి) త్యాదినా = మే ఈడ్య- అన్నదాదిభిస్తున్త్య, స
 ర్వజీవైః పూజ్యేతేయావత్; పశ్యన్తితి పశవో - జీవాః, తాన్సుగ్రహః
 నుగ్రహవ్యాజేనపాతేతిపశుపో విష్ణుః, “యజ్ఞోవైవిష్ణుః- పశవశ్చపి
 ర్యజ్ఞవీవ పశుమప్రశిష్మతీ”తి శ్రుతేః; తస్య అజ్గజః - దీపాద్దీపా
 న్తరవదావిభూతఇత్యర్థః, (యద్వా) పశవో-హృషీకాణి, తానిస్వ
 స్వ విషయేషు ప్రవతేనేన పాన్తితిన్ద్రియాభిమానినోదేవాదిగ్వా
 తాదయః, తే-అజ్గజాయస్యతస్మై; తేషాం ద్వితీయాథేచతుర్థే,
 త్వాంనౌమి, (అశవా) తే తుభ్యమ్, నౌమి- నమస్కరోమి త్యర్థః;
 కీదృశాయ? అభ్రవచ్ఛామశం వపుర్యస్య తస్మై; తటిదివ జ్యోతి

తి మాయమమృతం యస్యః గుణభిః- పుష్ప విశేషైః, అవతంసా-
కణభూషణేచ, పరిశిరసఃపరితః, విశ్చమ్-బహుపీడంచ, తైల్ల-
సన్ముఖమ్-గోపవేష ప్రకాశకంముఖారవిందం యస్య తస్యైః కించ-
వన్యానామ్-మాతప్రవాళాదీనామ్, స్రజోయస్య తస్యైః కబళాది
భిలక్ష్యభిశ్చ- శ్శోభా, యస్య తస్యైః మృదూ- సుజాతాంబు
రుహః-స్మృదుశౌ, పాదౌ యస్య తస్యైః ఏవం భూతాయతు
భ్యం కేవలం నమస్కరో మీత్యనేన భగవత్స్వరూప గుణానాంసా
కల్యేనదుజ్జేయత్వ ముక్తమ్. ... ||౧||ః

అ || ఏతదేవ వివృణోతి ||

{ మూ|| అస్యాపి దేవవపుషోమదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామ |
యస్య నతు భూతమయస్య కోపి | నే శేమహిత్వవసి }
{ తుంమనసా న్తరేణ సాక్షాత్తవైవకిముతాత్మసుఖాను }
{ భూతేః || ౨ || * * *

వ్యా|| (అస్యాపి) తి= దేవవపుషః- అనిశంమోదమానాపాకృ
తదివ్యమజ్జలస్వరూపవిగ్రహః మదనుగ్రహస్య - తుణేతుణే మ
య్యనుగ్రహాయస్మాత్తస్యఃతత్రహేతుః- స్వేచ్ఛామయస్య- స్వీయా
నామ్- భక్తానామ్, ఇచ్ఛానురూపస్య, అతఏవనతుభూతమయస్య -
అభూతోపమస్వరూపస్యేత్యర్థః, (యద్వా) జీవవత్పశుభూతా
త్మకపాకృతదేహాదిసమృహరాహిత్యేన సర్వదా అణ్డానంద మ
యావయవస్వరూపస్యేత్యర్థః, అతఏవఆత్మనామ్-జీవానాంసుఖాను
భూతిః- మోక్షలక్షణబ్రహ్మానందానుభవో యస్మాత్తథావిధస్య తవ;
మహి- మాహాత్మ్యం, అనంతకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణత్వ మితియా
వత్; అవసీతుమ్- సాకల్యేవపరిజ్ఞాతుమ్, సాక్షాత్తవ కృపాపాత్ర
భూతఃకః- ప్రజాపతిరహమపి, నే శే- ననమథః, (యద్వా) కః-
ప్రజాపతిరహమపి, మనసా న్తరేణ- అంతఃకర్మితేన చైత్రే కాక్ర్యే

ఘవిష్ణవోఽత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసజీత-నాది కమ్. మనసాబహుమానంతః 'సవైమనఃకృష్ణసదా రవిందయో' రిత్యా ద్యుక్తరీత్యా భవత్పదారవిద్యాద్యనుస్మరణమ్. తథాచైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవరమ్యంయచిరంనవంనవ" మిత్యేవమతి కుతూహలా స్సన్తో యేజీవన్తి తైర్భక్తజనైః, హేలజితః (అభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుశ్చేనః) జితోసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిషక్పూరోత-ష-స్స తద్వశ్యోభవసీతి భావః. త్రిలోక్యా మితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వంభక్తవశ్యోభవసీత్యుక్తమ్, తద్దైవశ్రూయతే "ప్రియస్సుహృద్వసఖిలుమాతు లేయ ఆత్మాహ-ణీయోవిధికృద్గురుశ్చ | యేషామహంప్రియఆత్మాసు తశ్చ సఖాగురుస్సుహృదోదైవమిష్ట" మితి || ౩ ||

అ॥ ఏవం భగవన్తమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయీ నీం భక్తిరవిహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానాథం ప్రయతతాంవ్యథాకాయా సఏవభవతీత్యాహ. ... ❀

{ మూ॥ శ్రేయస్సు శ్రితింభక్తిముదస్య తేవిభోక్తిశ్చన్తి }
 { యే కేవలబోధలబ్ధయే | తేషామ (సాక్షాత్కలపవ) సు }
 { క్లేశచయోఽవశిష్యతేనాన్యద్యధాస్థూలతమోవఘా }
 { త్రినామ్ || ౪ || ❀ ❀ ❀ }

వ్యా॥ (శ్రేయస్సుశ్రి)మితి= శ్రేయసామ్. భోగాపవగ-రూపాణామ్, సుశ్రి- ప్రసాహ-పదజస్య స్రవణమ్, యరః, తథావిధామ్, తే- తవ, భక్తిమ్. 'దేవానాంగుణలిక్ష్ణానా' మిత్యాది లక్షణై రా మ్నాతామితియావత్; ఉదస్య- ఉస్సృజ్య, అనాదృత్యైత్యభావః; యే కేవలబోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రిప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోధునాపినమవస్యతినాన్యపార' మిత్యాద్యామ్నాయాసుసారేణ అదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్యభగవ

ఘవిష్ణవోఽత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసజీత-నాది కమ్. మనసాబహుమానంతు 'సవైమనఃకృష్ణసదా రవిందయో' రిత్యా ద్యుక్తరీత్యా భవత్పదారవిద్యాద్యనుస్మరణమ్. తథాచైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవరమ్యంయచిరంనవంనవ" మిత్యేవమతి కుతూహలా స్సన్తో యేజీవన్తి తైర్భక్తజనైః, హేలజితః (అభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుశ్చేనః) జితోసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిషక్పూరోత-ష-స్స తద్వశ్యోభవసీతి భావః. త్రిలోక్యా మితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వంభక్తవ శ్యోభవసీత్యుక్తమ్, తద్దైవశ్రూయతే "ప్రేయస్సుహృద్వసఖిలుమాతు లేయ ఆత్మాహ-ణీయోవిధికృద్గురుశ్చ | యేషామహంప్రియఆత్మాసు తశ్చ సఖాగురుస్సుహృదోదైవమిష్ట" మితి || ౩ ||

అ॥ ఏవం భగవన్తమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయీ నీం భక్తిరవిహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానాథం ప్రయతతాంవ్యథాకాయా సఏవభవతీత్యాహ. ... ❀

{ మూ॥ శ్రేయస్సు శ్రితింభక్తిముదస్య తేవిభోక్తిశ్చన్తి }
 { యే కేవలబోధలబ్ధయే | తేషామ (సాక్షాత్కలపవ) సు }
 { క్లేశచయోఽవశిష్యతేనాన్యద్యధాస్థూలతమోవఘా }
 { త్రినామ్ || ౪ || ❀ ❀ ❀ }

వ్యా॥ (శ్రేయస్సుశ్రి)మితి= శ్రేయసామ్. భోగాపవగ-రూపాణామ్, సుశ్రి- ప్రసాహ-పదజస్య స్రవణమ్, యరః, తథావిధామ్, తే- తవ, భక్తిమ్. 'దేవానాంగుణలిక్ష్ణానా' మిత్యాది లక్షణై రా మ్నాతామితియావత్; ఉదస్య- ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యైత్యర్థః; యే కేవలబోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రిప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోధునాపిసమవస్యతినాన్యపార' మిత్యాద్యామ్నాయాసుసారేణ అదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్యభగవ

న్యాహత్యస్య పారపరిజ్ఞానాథః పృథాశ్రయస్తీత్యర్థః; తేషా
మనుక్షేపచయః- వాఙ్మనోబుద్ధ్యాది పరిశ్రమచాహుశ్యమేవ, అవశి
ష్టతే - నాన్యత్, అనుక్షేపల ఇతి పారేపి మనోవాగాది శ్రమచా
హుశ్యమేవ భవతీత్యుక్తవీవాధః, సమానమన్యత్, అత్యవృష్టాంతః,
(యథే)తి- స్థూలతమః- అంతస్తజ్జులకణరహితా ధాన్య వత్ప్ర
తీయమానా ధాన్యాభాసావేవ, తజ్జులేచ్ఛయా తదవఘాతినాంకా
యక్షేపంవినా అన్యత్ఫలం నాస్తి తద్వదితి భావః || ౪ ||

అ|| 'ఇవంహి పుంసస్తపసశ్చురీతస్యవాప్తివృష్టస్య పూతాస్య
చబుద్ధవత్తయోః | అవిచ్యుతోథానకవిభిర్నిరూపితోయదుత్తమశ్లోక
గుణానువణానమ్ || భక్తింలబ్ధవతస్సాధోఽకిమన్యదవశిష్టత' ఇత్యా
ద్యామ్నాయానుసారేణ తపఆదిఫలభూతా శ్రీహరి భక్తిరేవావశ్య
మనుష్మేయేత్యత్ర సదాచారంప్రమాణయతి.

{ మూ || పురేహాధూమకబహవోపియోగినస్తవ్విదర్పి }
{ తేహనిజకమలబ్ధయా | విబుధ్యభక్త్యైవకథోపనీ }
{ తయాప్రపేదిరేఖోమ్యతతేగతింపరామ్ || ౫ || }

వ్యా|| (పురే) తి = హేధూమక - సర్వశ్రమరిచూఢ, పు
రా - పూర్వంవిద్యమానాః, బహవోయోగినోప- తపోయోగయాగా
ద్యుపాయానుష్ఠాతారోపీతియావత్; త్వయ్యేవార్పితాః - సమర్పి
తాః, ఈహః- తపఆద్యనుష్ఠానాని యైస్తే; తథాధూతాస్సంతః
నిజకమకా- స్వస్వానుష్ఠిత తపఆదిసమర్పణ లక్షణేన, లబ్ధయా -
నిష్పాదితయా, నిరంతరశ్రవణకీతకనలక్షణాయా భక్త్యైవ, విబుధ్య-
భగవత్స్వరూపగుణానా మవసానం నాస్తీతిద్యథా నిశ్చిత్త్య, అజ్ఞా-
తినాయాసేన, హేలచ్యుత- భక్తజనచ్యుతినివతక, తే- తవ, ప
రాంగతిమ్- పరంధామస్మాప్తి లక్షణమ్, ప్రపేదిరే- ప్రాప్తాః, వి
బుద్ధభక్త్యైవేతి పారేపి తప ఆది సంవధితయేత్యుక్త వీవాధః ,

(ఇహాయమభిప్రాయః) “దానవృతతపోహూమజపస్వాధ్యాయసం
యమై”రిత్యాద్యామానయరీత్యా బహుజన్తసంజ్ఞితపుణ్యపుణ్ణవిపా
కేన జీవానామాదౌ సత్సమాగమః, తత స్తదనుగ్రహేణ భగవన్బీలా
కథామృతనిషేవణేరుచిః, తతో నిరన్తర శ్రవణాదిరూప దృఢభక్తి
నిష్పత్తి రితి ॥ ౫ ॥

అ॥ యథోక్తక్రమానుగుణ్యేన భజతాంభగవ న్మహిమైకదేశా
వగమ స్తత్పదప్రాప్తిశ్చేత్యేత దుభయమపి సులభమేవేత్యాహ.

{ మూ ॥ తథాపిఘామ౯మహిమాగుణస్య తేవిబోధ్ధు }
{ మహాత్మ్యమలాన్తరాత్మభిః । అవిక్రియాత్స్వానుభ }
{ వాదరూపతోహ్యనన్యబోధ్యాత్మతయానచాన్యథా॥ }

వ్యా॥ (తథాపి) తి= హేఘామ౯ - అచిన్త్యాపారమహిమ౯,
తే- తవ, మహి- భక్తవాత్సల్యాది సద్గుణమాహాత్మ్యమ్, సకృత్తన
రణమాత్రేణ కాలకమ౯గుణాతీత పరమాశ్చర్యమయ పరంధామ
ప్రాపక ప్రభావంవా; తథా, మాగుణస్య - మాతృవత్సర్వాపరాధ
సహనశీలాయా లక్ష్మ్యగుణస్య, మహాపరాధసహనశీలాది లక్షణ
స్యాపి, మహి- మాహాత్మ్యమ్, అపరాధినో భగవత్పద ప్రాప్తాది
నాభగవత్సమాధాన పూర్వకంభక్తజనాపరాధ సహనాది లక్షణం
జేతియావత్, అమరే- ప్రకృతి తదనుగుణాది సమృద్ధరహితే, అప్రా
కృతాసంఖ్యేయాపారమహిమ్నిశ్రీహరౌ; అన్తరాత్మా-మనః- తదుప
లక్షితవాగాది నిఖిలేన్ద్రియాణిచయేషాన్తైః; విబోధ్ధుమహాతి- భ
గవద్ధమ౯పరాయణావతన్తహిమాగుణ ప్రభావమవగన్తు మహా
స్తీతియావత్; నను మహానయం శ్రీహరిః కథం తుచ్ఛా౯ జీవా౯ ల
క్షీకృత్స్వమహిమానం ప్రకాశయేదితి నశబ్ద-నీయమిత్యత్ర హేతు
మాహ- (అవిక్రియా) దితి= భావప్రధానోనిదేశః- అవికారిత్యా
దిత్యర్థః; నహి జీవేషు స్వమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాపనేనపరమకృపయా

తదుద్ధిర్దోక్తస్తవ ప్రకృతికార్య దేహహజ్జగరశ్చ భావానాం జీవానామివాహంగరీయాః మత్స్యభావం మదపరావరాకాజీవానజానన్వితీవుశ బుద్ధివికారస్సాన్వదితిభావః. అత్ర హేతు స్సాన్వనుభవాత్ - స్వానామ్ - జీవానామ్, అనుభవాత్ - బ్రహ్మనన్దానుభవ హేతుత్వాదిత్యర్థః; 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యానిధూతాని మాత్రా ఉపజీవన్తి - సఏకోబ్రహ్మణ ఆనన్దః - శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్యే' తిచ శ్రుతేః; అపిచ అరూపతః - యథోక్త విక్రియా హేతుభూత ప్రాకృతరూపరాహిత్యావప్రాకృత దివ్యమజ్జగవిగ్రహవత్త్వాచ్చేత్యర్థః, కించ అనన్యబోధ్యాత్మతయా - భక్తైకసంవేద్య స్వభావత్వాదిత్యభిప్రాయః; అతోన్యధానచ - నకదాచిదస్యస్తిన్నపరిష్యాథేః అసమ్భావనాకతః ప్రేత్యర్థః॥ ౬॥

అ॥ తహి ఇత్థం మదనుగృహీతా అపి మద్భక్తా సాకల్యేన మన్తహిమానం కిన్నావగచ్ఛేయరతఆహ.

{ మూ ॥ గుణాత్మనస్తేపిగుణాన్విమాతుంహితావతీ }
 { ణస్యక ఈశిరేస్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుక }
 { త్రైర్భూపాంసవగభేమిహికాద్యుభాసః ॥ ౭॥ }

వ్యా॥ (గుణాత్మన) ఇతి = గుణాత్మనః - అనన్తకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణా ప్రాకృతదివ్యమజ్జగవిగ్రహస్యేత్యర్థః; గుణాః - 'సత్యం శౌచందయాత్మాన్తి' రిత్యాది సద్గుణాః, విమాతుమ్ - విశేషతః - సాకల్యేన, పరిజ్ఞాతుమితి యావత్; కీదృశస్య? హితాయావతీణస్య 'యావద్యష్టివిషాడే' త్యాద్యుక్తరీత్యా సర్వస్వరూప భవనాదిరూపస్వమాహత్క్యావిషగరణేన బ్రహ్మరుద్రేంద్రాః నిఖిలజీవానాం స్వస్తికసర్వోత్తమతా ప్రజ్ఞప్తిసిద్ధయే ఆవిధూతస్యేత్యర్థః; క ఈశిరే - కేవాసమథా అభవత్, నకేపీత్యర్థః; కీదృగ్భూతా అపి నేశర ఇత్యాకాక్షాయామాహ - (కాలేనే) తి = చిరకాలావధి

తోరుజన్మభరిత్యథః, సుకల్యైః - పూర్వోత్తరజన్మగణన ప్రతీస
 ధాన ప్రత్యభిజ్ఞాననిపుణైః, భూపాంసవః - పృథివీపరమాణవః, ఖే-
 సజ్చరమాణాః, మిహికాః- హేమకణాః, ద్యుభాసః- నక్షత్రాణి
 చ, యైః; ఏవమ్భూతైః, విమితాః- విశేషతోగణితాస్సృప్తాదృశా
 అపి కే ఈశిరశ్చితి సమృద్ధిః. 'కోఅద్ధావేద కఇహప్రవోచత్ - విష్ణో
 ర్ముకంవీర్యాణిప్రహోచమ్ - విష్ణోర్ము వీర్యగణనాంకతమోహః=తీహ
 యగపాథివాన్యపి కవిష్విమమేరజాంసి - నాన్తంగుణానా మగుణ
 స్యజన్మగోగేశ్వరాయే భవపాద్య ముఖ్యాః - యత్రపతన్యజుకల్ప
 స్సహజ్జి కోటిభి స్తవనన్తః" ఇత్యాద్యామ్నా యై రుద్ధోపా దితి
 భావః || ౭ ||

...

...

...*

అ|| 'యోనాద్రియేత త్వత్పావా సశోచ్యోహ్యత్తవజ్చక' ఇ
 త్యాదివాక్యపర్యాలోచనయా సర్వోపాసనాఫలఘాతానర్వశాస్త్ర
 తాత్పర్యగోచర భూతాత్వద్భక్తిరేవ లబ్ధపురుష జన్మభిరవశ్యం స
 మ్బుదనీయేత్యాహ. (తత్రేనుకమ్నా) మితి= * *

{ మూ|| తత్రేనుకమ్నాంసుసమీక్షమాణోభుజ్ఞానపీవా }
 { త్తకృతంవిపాకమ్ | హృద్వాగ్విపుర్భిర్విదధన్నమస్తే }
 { జీవేతయాము క్తిపదేన వాయుభాక్ || ౮ || }

వ్యా|| తే- పరమదయాళోస్తవ, అనుకమ్నామ్- మదీయోయంర
 ఊజీయ ఇత్యేవంరూపాం కృపామేవ కేవలమ్, సుసమీక్షమాణః- క
 స్మిన్ జన్మని కదావాభవిష్యతీతి సమ్యక్ప్రతీక్షమాణః, అతపీవాత్మ
 కృతమ్- స్వేనైవకృతమ్, విపాకమ్ - ప్రారబ్ధపుణ్య వాసనాఫలమ్,
 భుజ్ఞానః- "భో క్తవ్యమాత్మనోద్దిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యతే"త్య
 క్తరీత్యా హషఃవిషాదంవినా సుఖిమఃఖిమనుభవన్ సన్నేవ, హృ
 ద్వాగ్విపుర్భిః- మనోవాకాద్యైః, తే- తుభ్యమ్, నమః- నమనమ్,
 విదధత్- యథాయోగ్యం కుర్వ్యావీషసన్, యో జీవేత- సః, ముక్తి

పదే- ముక్తిస్తానేపరస్మిన్ ధామ్ని, దాయభాన్ - దాయమివాయ
 త్నప్రాప్యనియతస్థానవాన్ భవతీత్యర్థః, అపరాధానమనమ్, స
 దాభక్తవాత్సల్యాదిగుణగణస్తరణపూర్వక మాపాదకేశభగవద్రా
 పసంస్తరణమ్, వాచానమనమ్- చారాయణ వాసుదేవ రామ కృష్ణ
 గోవింద ముకుందేత్యాదిశ్రవణ మజ్జకేశభగవచ్ఛామసజీతకనపూర్వక
 తచ్చరిత మహామృతవణకనాది, వప్రపానమనంతం- 'పాదాహరేణిక్షే
 త్రపదాను సర్పణ ' ఇత్యుపదిష్ట శీత్యా శ్రీహరేణిక్షేత్ర పదానుస
 ర్పణాది || ౮ || *

అ|| ఇత్థం భక్తవాత్సల్యాదిసద్గుణసమ్పాదేన భవతా మద
 ఘం పృష్టతఃకృత్వా అహం పుత్రీవద్రక్షణీయ ఇత్యాశయే నాహ-
 (పశ్యే) తి- *

మూ|| పశ్యేశమేనార్యచన న్త ఆద్యేపరాత్తనిత్వయ్య
 పిమాయిమాయిని । మాయాంవితత్యేషీతుమాత్మ
 వైభవంహ్యహంకియావైశ్చమినార్చిరాగ్నా || ౯ || }

వ్యా|| హేతుః- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధ సహనసమర్థః, త్వ
 య్యపి- మత్ప్రభావనయా మదనుగ్రహార్థ మిహ కృపయావతీర్ణే
 భవత్యసి, అతీవ మశ్చూతమ్, అనార్యమ్ - గురుద్రోహాదిరూపందోర్జ
 న్యమ్, పశ్య- అపక్వబుద్ధిచా బాలేనకృతమితి త్వాంత్యామయికృపా
 కటాక్షం కుర్వీతిభావః. కీదృగ్భూతమనార్యమ్? అనన్తే - స్వరూప
 తోగుణతస్మాన్తరహితే, (అత్రహేతుః) ఆద్యే- సర్వకారణకా
 రణభూతే, పరాత్మని, పరేషామ్- మాదృశాసజ్జ్యేయ బ్రహ్మదీ
 నామ్, ఆత్మని- నియామకే, మాయిమాయిని - సర్వజగన్మోహకది
 వ్య మాయాశక్తిమతిత్వయ్యపి, మాయామ్ - త్వదనుగ్రహసమ్పాది
 తాం మామకీంమోహనశక్తిమ్, వితత్య-విస్తార్య, వత్సా ద్యపహ
 రణేన ప్రకాశేత్యర్థః; ఆత్మనో-మమ, వైభవమ్-మాయాప్రభావమ్,

ఈక్షీతుమ్, (అథవా) ఆత్మనః- అపారమహిమ్న స్తవ, బైభవమ్ - అ
త్యాశ్చర్యకర విచిత్రలీలా మహిమానమ్, ఈక్షీతు మైచ్ఛమితి య
త్తదిద మచార్యమితి సమ్బంధః, అతోహంకియాః- అతీతుఁడు ఇత్యర్థః,
(అత్రదృష్టాంతః) అగ్నౌ తిజ్జ్వాలాగ్ర లక్షణవిష్ఫురమాణ తుద్ర
విష్ఫులిజ్జకూపార్చిరివేతి, అతోమదజ్ఞతాంధిగ్ధిగితిభావః॥౯॥

అ॥ స్వాపరాధంవిజ్ఞాప్య క్షమాపయతి- (అత) ఇతి-

{ మూ॥ అతఃక్షమస్వాచ్యుతమేరజోభువోహ్యజానత }
{ స్తవత్ప్రథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమోన్ధ }
{ చక్షుషోహ్యేషోనుకమ్యోమయినాథవానితి॥౧౦॥ }

వ్యా॥ యతస్సర్వేపి జీవానిప్రాప్యేణత్వపరాధకరణే అతీవ ని
శ్చింతాః క్షమాపణేత్వత్వంత మశక్త్యా, మాధ్యాదితిభావః; అతోహే
తోః, మే- మత్సమ్బంధినః, (అపరాధానితి శేషః) క్షమస్త్వ, కీదృశ
స్య? రజోభువః- రజోగుణస్వభావస్య, అతవీవ అజానతః- భవాన
పారాత్యద్భుతమాసాత్కృత్యైవంజ్ఞాతుమయోగ్యస్య, కించ-త్వత్,
త్వత్తః, పృథక్- వ్యతిరేకేణ, ఈశమానినః- అహమపి స్వాత స్త్రేణ
ఈశ్వరభి మన్యమానస్యేత్యర్థః, (అపిచ) అజావలేపః- అహమ
పిజగత్-తాః ఇతి యోగవలేపో - గర్వః, సవీవాన్ధంతమః- అత్యంతం
గాఢాన్ధకారవదతి దృఢమజ్ఞానమ్, తేనాన్ధమ్-నష్టమ్, చక్షుః- ఉచ్ఛ్ర
ష్టాపకృష్టజ్ఞానం యస్యతస్య; హేలచ్యుత? (ఏతేనాశ్రితాన్నచ్యా
వయతీత్యచ్యుతభి వ్యుత్పత్త్యా స్వభక్తకృతాః కేవాపరాధాన్స్తవ
యాసోధు మశక్యాః సూచయతి) తః కిమతః- ఏషః- చతు
ముఖః, దుస్సహపరాధవానపి, మయ్యేవాయంనాథవాః- స్వామి
భక్తిమాః, అతోమదీయోయంరక్షణీయభివ్యుక్తమృగి-ఇత్థంత్యత్కృ
పావిషయాకారోహమిత్యర్థః॥ ౧౦॥

...

*

అ॥ నను త్వమపి సృష్ట్యాదిసామర్థ్యవాః, అత స్త్వమపి

మత్తగిపుణగీశ్వర ఏవేతి చేదతఆహ- (క్వాహ) మితి-

{ మూ॥ క్వాహంతమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భు }
 { సంవేష్టితాన్జఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేద్యగ్నిధా }
 { విగణతాన్జపరాసుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్యచ }
 { తేమహిత్యమ్ ॥ ౧౦॥ * * *

వ్యా॥ తమః- ప్రకృతిః, మహాః- మహత్తత్వమ్, అహమ్- అహ
 జ్ఞానః, ఖ- మాకాశచరోవాయుః, అగ్నిః- తేజః, వాః- జలమ్,
 భూః- పృథివీ, ద్వంద్వ నిర్దిష్టే- పృథివ్యాదిక్రమేణో త్రో- త్రరంద
 శగుణ విస్తృతై రావరణభూతైస్తమ ఆది పృథివ్యంతైర్జఘటైర్జ
 సంవేష్టితే అస్మిన్నజ్ఘటసప్తమానేన సప్తవితస్తిపరిమితః-కాయః,
 యస్యసోహం క్వః ఈద్యగ్నిధాన- ఏతదజ్ఘటసదృశాని, అవిగణతాని-
 అసంఖ్యేయాని, అజ్ఞాన్యేవపరాణవః - పరమాణవః, తేహంచర్యా-
 సజ్ఞానః, తదధమ్, వాతాధ్వరో- గవాక్షరన్ధ్రాణి, తానీవరోమ
 వివరాణి యస్యతస్యః తే- తవచ, మహిత్యమ్- మాహిత్యమ్, క్వః
 అతోహమతి తుచ్ఛః, తస్మాన్నతక్రతాపరాధో- పారమహిమ్నభా
 తాసోధవ్య ఇతిపూర్వే సమృద్ధః, అత్ర పృథివ్యావరణం దశకోటి
 విస్తృతమ్, ఏవంక్రమేణ దశోత్తరాధిక్యంద్రష్టవ్యమ్; పరమాణుస్తు
 త్రసరేణోష్టప్తంశఇతి. ఏతచ్ఛామ్నాతం 'జాలారగ్రశ్శ్యవగతఃఖమే
 వానుపతన్నగామ్ । పరమాణుస్సవిజ్ఞేయ'ఇతి॥౧౧॥ * * *

అ॥ పునశ్చేదానీం మదపరాధస్త్యయా మాతృవచ్ఛసోధవ్యఇ
 త్యాశయేనాహ- (ఉత్తేపణ) మితి- ... * * *

{ మూ॥ ఉత్తేపణంగభ-గతస్యపాదయోగికింకల్పతే }
 { మాతురథోక్షజాగసే । కిమస్తి నాస్తివ్యపదేశభూ }
 { పితం తవాస్తికుక్షేగికియదప్యనన్తః॥ ౧౨॥ }

వ్యా॥ గర్భగతస్య- కచ్ఛితాకాలం గభేస్థిత్యాబహిర్నిగతస్య

సుతస్యేత్యథః, యథాకాలం గభావాససమ్భవాత్సుతస్యాపిష్యన్తి
గర్భశబ్దవద్గర్భగతశబ్ద ఉపపద్యతే, తథాచ లోకేచిరం సంవధికత
స్యాశిక్పచ్ఛేగ్రణ బహిర్నిగతస్య స్వశివో శ్చిరకాలాభిలషితం పాద
యో రుత్తేనమ్- ఉత్తిష్టతాడమ్, తన్నాతురాగసే - అపరాధా
య, కింకల్పతే- నకల్పతఏవ, ప్రత్యుత సన్తోషాయైవ కల్పతఇతిభా
వః; ఏవంసతి ప్రళయావసరే చేతనాచేతనాత్మక మిదమఖిలం జగ
త్స్వదుదరే నిలీయ- వసిత్యా, త్వదుదరాద్బహిర్నిర్గత్య యథాపూ
ర్వమేవం జాతమితి సర్వశాస్త్ర ప్రసిద్ధమ్, అతో మాతృవత్త్వ
యాసర్వాపరాధాః తు నైవ్యాఇత్యభిప్రాయః, ఇమమేవాభిప్రాయం
వ్యనక్తి- (కిమి)తి- అస్తివ్యపదేశః- “సూర్యాచంద్రమసౌధాతాయ
థాపూర్వమకల్పయత్- దివంచపృథివీం నరితుమథోసువః” ఇత్యా
దిరూపః, “నాస్తివ్యపదేశస్తు” నబ్రహ్మనేశానోనేమేద్యావాప్యథివీ”
ఇత్యాదిరూపః, ఏతాభ్యాంవ్యపదేశాభ్యామ్, భూషితమ్- ప్రతిపాది
తమ్; స్థూలసూక్ష్మవర్ణం కృత్సమిదంజగత్, (యద్వా) ఏతా
ర్యాంవ్యపదేశాభ్యాంభువి- ఏతద్వ్యపదేశశ్రుతిప్రదే, ఉపతమ్- వా
చ్యతేనస్థితమ్, కృత్సమిదంజగతిరాయదపి-కిచ్చేదపి, ఈషదపీత్యథః;
తదపిష్యన్తి, అనన్తః- బహిః, అసీహమ్? అపితు తవకుత్యన్తరే వా
సీతిత్యథః, ప్రళయే అనన్తమేవ జగత్సృష్ట్యవసరే బహిర్నిగత
మితి భావః || ౧౨ ||

అ॥ నను మతుగతీవినిగత పాప్యారాధంచేదహం సహే
యమేవ, కుతస్సహేయం త్వదపరాధమ్? త్వం కోవేత్యాకాక్షాయా
మహమపి తదైవేత్యాహ- (జగత్ప్రయే)తి-

{ మూ॥జగత్ప్రయానోదధిసమ్ప్లవోదేనారాయణస్యో }
{ ధరనాభినాళాత్ | వినిగతోజస్త్వితివాక్కు వైష్య }
{ షాకిన్వీశ్వరత్వన్నవినిగతోస్తి || ౧౩ || }

వ్యా॥ ఆకాతావత్ అన్నేష్రవీయతేమత్యమన్నభానానుబీయ
త ఇత్యాది శ్రుత్యపదిష్టక్రమేణ ప్రాకృతిక ప్రకయానంతరం ఘన
స్పృష్టిసమయే “వాఙ్మనోగోచరంసత్యంద్విధాసమభవద్భుహ” ఏ
త్యుపక్రమ్యాపదిష్టక్రమేణోద్భూతైమహావాదితత్వై బ్రహ్మాణ్డం
విరచయ్య తదంత్యేష్టానాపేణ ప్రవిశ్య “ఆత్మనోఽయనమన్విచ్ఛ
న్నాపోసాక్షీచ్ఛుచిశ్శుచీః- ఆపోవాఇదమానః- సతే మేవా సప్రజా
పతిరేకః పుషకరపణే- సమభవ” దిత్యాదిశ్రుత్యా క్షేతద్వీపస్థానే
ప్రథమం శ్రీపద్మనాభావతారరూపం ధృత్వా తదంత్యప్రవిష్టస్సజ
లంస్పృష్టవాక్రచిదం జలమేవ (జగత్ప్రియాన్తోదధిసమ్ప్లవోద) ఇత్యు
చ్యతే, తథాచ జగత్ప్రియాన్తే - స్వగోఽపరిదేశ పర్యవంశ్యా
ప్తే, ఉదధిసమ్ప్లవోదే- నిమగ్నార్యాదసముద్రజతే, క్షేతద్వీపే శయా
నస్య నారాయణస్య, ఉదరాదుద్భూత నాళాత్, అజః- బ్రహ్మ,
వినిగతః- జాతః, ఇతిహాక్- లోకవార్తా, “సప్రజాపతిరేకఃపుష్క
రపణే-సమభవ” దిత్యాది శ్రుతివాక్; నవైమృషా- నైవవిధ్యాభవి
తుమహతి, హేతుశ్వరత్వత్- శ్రీపద్మనాభరూపా త్వత్తః, నవి
నిగతః- నజాతోస్సక్తిమ్, శ్రీపద్మనాభరూపనారాయణోదర నాభి
నాళా దహముద్భూత ఏవేత్యథః॥ ౧౩ ॥ ... ✽

అ॥ అహోతహిక నారాయణోదర నాభినాళాత్త్వముద్భూ
తఏవ, నతత్రవిశయః, తావతా యశోచానుతస్య మమతవచకిమా
యాత మతః- (నారాయణ స్వ)మితి- ... ✽

‘మూ॥ నారాయణ స్వంనహిసర్వదేహినా మా }
త్కాస్యధీశోభిలలోకసాక్షీ । నారాయణోజ్గం సర }
భూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యంనతవైవమాయయా॥ }

వ్యా॥ సర్వదేహినామాత్మా త్వంనారాయణో నహీతికాకుః -
త్వమేవ నారాయణ ఇత్యథః, తథాచ నరాణామ్ - జీవానామ్,

సమూహానారమ్, తదయన- మస్తర్చహిర్వాప్యపకల్ప్యేనాశ్రయో,
యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా “అస్తర్చహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణీని
త” ఇత్యామ్నాత్సపరిపూర్ణరూపీ భగవాన్ పరతత్వాత్మకో నా
రాయణ స్త్వమేవేత్యర్థః. తథా తేషాం త్వమేవాధీశోసి - సర్వ
జీవప్రవతకశ్చ త్వమేవాసీత్యర్థః, తథాచ, నారస్య- జీవసమూ
హస్య, అయనమ్- దేహద్వయ సమ్బంధ ఘటనద్వారా ధర్మాదిచ
తుర్విధ పురుషార్థసాధనానుష్ఠానేషు యథాయోగ్యం ప్రవృత్తి
ర్యస్సాల్సననారాయణ స్త్వం నహీతి కాకురిహనుషజ్యతే; సకలజీ
వానాం ధర్మాది చతుర్విధ పురుషార్థప్రాపకత్వాచ్చ త్వమేవ
నారాయణ ఇత్యర్థః. అపిచ, అఖిలలోకానామ్- సృష్టసృజ్య నిఖి
ల జీవానామ్, సాక్షీ- ద్రష్టా, సృష్ట్యర్థం సర్వదాచ సాక్షాత్కా
రణశీలః; తథాచ, నారమ్- నిఖిలజీవసమూహమ్, అయతే - సర్వ
జ్ఞత్వేనపశ్యతీ, తిచ వ్యుత్పత్త్యా త్వమేవ నారాయణోభవసీత్యర్థః.
(అయమిహాశయః) “భగవానేక ఆసేదమగ్ర ఆత్మాత్మనాం విభుః-
ఏకమేవాద్వితీయమ్- ఏకోహవైచారాయణఆసీత్ - అథపురుషోహ
వై నారాయణోఽకామయత” ఇత్యాది శ్రుతిభిస్సకలజగత్కారణ
కారణభూతస్సర్వోపాస్యః పరమాత్మాఏకఏవేత్యర్థవసీయతే. “ఓ
జోభిస్సమస్థాతాః పాథివైరిహజన్తవః - అపరిమితాధుర్వాస్త
నుభృత” ఇత్యాదిశ్రుత్యాతు సృష్టసృజ్యభేదేన జీవాబహువిధాలస
త్త్వేయాః పరస్పరం భిన్నా అతిసూక్ష్మరూపా నిత్యాచ్యేత్యేవమధ్య
వసీయతే, “అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వంప్రజాం జ
నయన్తిగోసరూపా” మిత్యేవఽజాతీయక శ్రుతిభిస్తుకార్యకారణరూ
పేణ ప్రకృతిరేకవిధైవే చాధ్యవసీయత ఇత. కించ “విశ్వంయుగా
న్దేవటపత్రపిక శ్చేతేస్సమాయా శశురజ్ఞి గ్రీవాన” ఇత్యాది శ్రుతి ప్ర
సిద్ధత్వేన యథామాయమానో నారాయణస్సచాపి త్వమేవేత్యాహ-

(నారాయణోక్త) మితి- నరభూజలం అయనమ్- ధైర్యనందినలయావ
సరే ఆశ్రయ ఆసీత్థలు, తస్మాద్దేతోః, యద్వటపత్రశాయిఆజ్ఞం త
చ్చతవసత్యమ్- నిత్యం స్వరూపమేవ, నతు మాయాపద్మనాభ రూ
పవత్ప్రాకృతమ్, కిం త్వప్రాకృతమేవేత్యర్థః, తథాచ నరభూజల
మయనంయస్యేతివ్యుత్పత్తిలాభాత్ “ఆపోనారాఇతిపోక్తాఆపోదై
నరసూనవః । అయనంతస్యతాఃపూర్వం తేననారాయణస్సృత” ఇ
తిస్మర్యమాణోవటపత్రశాయినారాయణోపిత్యమేవేతిభావః॥ ౧౮॥

అ॥ ఇతఃపరై శ్చతుభిః- స్తోత్రైః భాగవత్కృతాస్సర్వా అపూర్వా
తయ స్సత్యావవ, నత్వైద్వద్రజాలవ త్క్షణికా ఇత్యాహ - (తచ్చే
జ్జలస్థ) మితి- ... * ... *

{ యూ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేనదృష్టంభగ }
{ వంస్తవైవ । కింవాసుదృష్టంహృదివేతదైవకింనోస }
{ పద్యేవపునర్వ్యదర్శి॥ ౧౯॥ * * * }

వ్యా॥ తవ- ‘పశ్యన్త్యదోరూపమదభ్రచక్షుషా సహస్ర పాదో
రుభుజాననాద్భుతమ్ । సహస్రమూర్ధశ్రవణాక్షినాసీకం సహస్ర
మాల్యమృరకుణ్డలోల్లస’ దిత్వాది చుక్రత్యుపదిష్టరూపస్యేతి యావ
తోః జలస్థమ్- జలాంతగతశ్వేత ద్వీపస్థమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, జగద్వ
పుః- సకలజగదుద్గమనస్థానం మూర్తిః, ఆదౌ- మే- మయా, కజ్జ
కణికాధిష్ఠితేనేతి భావః; కిం నదృష్టమ్- నావలోకితం కిలేత్యర్థః,
“నావిద్దద్బలతమపునిమజ్జమాన” ఇత్వాదిశ్రుతేః; తదానీం మమా
నధికారా తద్రూపం నదర్శితవానసీతిభావః, తదేతత్సత్- సత్యమ్,
కించ, హేభగవత్? తదైవహృదిసుదృష్టంకిమ్- సమ్యగ్దృష్టంకిల, ‘స
అదిదేవోజగతాంపరోగురు స్సర్వధిష్ణ్యమాస్థాయే” త్యామ్నాత క్ర
మేణ‘పునస్సర్వధిష్ణ్యమాస్థాయ తపతపే’తి వాక్యంశ్రుత్వాతపః కృ
తవతో మమహృది మయాసమ్యగవలోకితంకిల; తదామేభవతఃకృ

పయాఅత్యద్భుతాపార దివ్యమాహాత్మ్యం భవదూపం దర్శితవా
నసీత్యథః. అపిచ సపదితదైవపునర్నోవ్యదర్శికిం మనఃకృష్టి సామ
ర్థ్యముపదిశ్యాన్తహితవానసీతి భావః. తదేతచ్ఛసత్ - సత్యమ్,
తథాచైతాదృశ్య స్వర్పాఅపి తవలీలాస్సత్యావేవ భవన్తి, అన్యథా
భగవతఃపురుషోత్తమస్య లీలాకథారస నిషేవణమన్తరేణాన్యఃప్లవో
నేతి కథముపదేశ్యం శక్యత ఇతి భావః॥ ౧౫॥

అ॥ కించ ఇతోష్యత్యాశ్చర్యతరాంలీలాం ప్రకటితవానసీత్యాశ
యేనాహ- (అత్యైవే) తి- *

మూ॥ అద్యైవత్వద్భుతేస్యకింమమనఃలేమాయాత్వమా
దర్శితం హ్యేకోసిప్రళమంతతోవ్రజసుహృ ద్వత్సా
{ స్సమస్తాఅపి । తావన్తోసి చతుర్భుజా స్తదఖిలైస్సా }
కంమయోపాసితాస్తావన్త్యైవజగన్త్యభూ స్తదఖిలం
బ్రహ్మద్వయంశిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ * *

వా॥ హేమాయాదమన- ఆశ్రితజనానాంత్యత్సజరల్పాయతా
జ్ఞాననివతఃకేతియావత్; “లేషామేవానుకమ్పాథమహజ్ఞాన జంత
మః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేనభాస్వతే ” తిస్సృతేః
“దృశ్యన్తే నగతాశ్చాన్యేకోటిశోహ్యజ్జరాశయి” ఇత్యామ్నయా
నుసారేణతవబహిఃపరమాణుకల్పా అజ్జరాశయోయథాప్రకటితాః,
తథాత్మాస్త్వి కృష్ణావతారేపి బహిస్సుఖటస్యాస్య ప్రపంచస్య సద్భు
తమ్, హేకృష్ణ? త్వదన్తజగతరే విద్యమానపిజగత్ - జనన్యాః-య
శోదాయాః, లే- త్వయైవ, ప్రకటికృతమ్. (యద్వా) అన్యప్రపంచ
స్యేతిషష్ఠీ రాహుభీర ఇతివదభేదే; తథాచ, హేకృష్ణ? బహిస్సుఖ
టస్యాస్యప్రపంచస్య - బహిఃప్రకాశమానై తత్ప్రపంచాభిన్నమ్,
మాయాత్వమ్- మత్సజరల్పవిరచిత మిత్థంజగదేవ, జనన్యాః-యశో
దాయాః, (స్వమాహాత్మ్య విభాసనాథమితిశేషః) త్వదన్తజగతరే

త్వయాప్రకటికృతమ్, (ఏతదు క్తంభవతి, ఇయంయతోదాశ్రీనారా
యశాఖ్యపరతత్వాత్కతయామామభిజానాత్వితిభావేనకృపయైవేతం
త్వదుదరే జగద్దర్శితవానసీతి) అథవా ఏవంజగద్దర్శితవానసీతి యదే
తన్తాయాత్మకంకిమితికాకుః, కపటకృతంకిమ్ ? కిన్త్విదృశో పి లీలా
స్సత్వా ఏవేతి భావః॥ ౧౮॥*

{ మూ॥ యస్యకుక్షౌవిదంసవంసాత్కంభానియథా
తథా । తత్త్వయ్యపీహతత్సవంకిమిదంమాయ
యావినా॥౧౯॥ * * * }

వ్యా॥ కించ, త్వయి- సర్వాధారభూతేష్టితమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్,
ఇహ- సత్యత్వేన ప్రతీయమానమిదంజగత్, మాయయావినా- కా
పట్యంవిచా, అథక్రియాకారితయేతి యావత్; తథాభూతంసత్
యస్యకుక్షౌవపి తత్సర్వంజగత్, సాత్కమ్- శ్రీకృష్ణసహితమ్, స్వస
హితమితివా; జగత్సత్యమేవ భాతి- ప్రకాశతే, కిమ్- కిలేత్యర్థః,
అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్; తస్మాత్కృత్సమపి తవచరితంస
త్యమితి భావః॥ ౧౯ ॥*

అ॥ అపిచాత్యద్భుత దివ్యచరితాచరణేనమతాగ్రపట్యంప్రకటి
తవానసీత్యాహ- (అద్యైవే) తి-*

{ మూ॥ అద్యైవత్వద్భుతేనకంకిమనతేమాయాత్వమా
దశితంహ్యేకోసిప్రథమంతతోవ్రజసుహృద్వత్సా
స్సమస్తాఅపి । తావంతోసిచతుర్భుజాస్తదభిలైస్సా
కంమయోపాసితాస్తావన్త్యైవజగన్త్యభూస్తదభిలం
బ్రహ్మద్వయంశిష్యతే॥ ౧౮॥ *... * }

వ్యా॥ త్వత్- త్వస్సహిమావలోకన నిమిత్తమ్, ఋతే-సత్త్వచర
ణశీలేత్వయి, మను- మాయా, ప్రచర్చితమ్; మాయాత్వమ్- వత్సాదిమ
తిరోధానలక్షణకాపట్యమ్, అద్యాస్యభిలజనస్య, అదర్శితమిత్యను

షజ్యతే; ఆదర్శితంకిమ్- మతా-పట్ట్య మఖిలజన విదితత్వేనత్వయా
 ప్రకటికృత మేవేత్యథః, భోబ్రహ్మణః తత-థం మయాప్రకటికృ
 తమితిచే త్తదుపపాదయతి- (ఏకోసి) తి- హి - యస్మాత్, త్వమ్,
 ప్రథమమ్- ఆచా, ఏకోసి- ఏకఏవస్థితః, వత్సాదీనాం మయాపహర
 ణాదిభావః; తతః, వ్రజసుహృత్- సుహృత్సృ, వత్సాస్సమస్తాః
 పి త్వమేవాసీరిత్యనేన వ్రజసుహృదిత్యనేనచవ్రజస్థనిఖిలగోపగోపీజ
 నానాంసుతాదిరూపేణాత్మస్త మానస్తస్యోహసమేధనార్థమ్ “యా
 వద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు”రిత్యాదినా “యావద్వష్టివిషాణే” త్యాది
 నాచ ఆత్మాతరిత్యా బహువిధరూపోభాసి, తతశ్చ యావంతోవత్సా
 దయస్తావంతోసి- “వృద్ధశ్చస్త్రఘనశ్యామాగపీతకౌశేయవాససః । చ
 తుర్భుజాశ్చజ్ఞచక్రగదారాజీవపాణయ”ఇత్యామ్నాతప్రకారేణ బ
 హ్వాద్భుతాసంఖ్యేయరూపోసీత్యథః; తానిరూపాణికిద్వగ్భూతానిః
 మయా- ఇదానీం తనబ్రహ్మధికారిణా మయాసాకమ్, అఖిలైః-అతీ
 తాధికార బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిభిదేవైఃపూర్వైఃమూర్తిమద్భిస్తత్త్వాదిభిశ్చ,
 అనవరతముపాసితాః- సేవ్యమానాః, తథావిధాసంఖ్యేయరూపోసి
 తి సమృద్ధః, కించ యావన్తిజగన్తి- జగ్గమాని, చేతనాః- ముక్త జీ
 వాః, తావనోజగన్తి, విభక్తివ్యత్యయః, తైశ్చోపాసితరూపోధూ
 రిత్యథః. (యద్వా) యావన్తి జగ్గమాని చేతనాస్సన్తితావన్తిజగ
 న్త్యధూః- తావచ్ఛేతనాన్తగతత్వేనతదానీం దృశ్యమానోధూ రి
 త్యథః, తతస్తు, తదఖిలమ్- తాదృశఘనశ్యామాది నిఖిలరూపాత్మ
 కమ్, అద్వయమ్- నిరస్తసామ్యాతిశయమ్, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మరూ
 పీసృ, శిష్యసే - విశిష్యసే, ఏకరూపోప్యక్తసర్వరూపాత్మకతాదృ
 శాత్యూజితరూపోసీ త్యథః, ఏవంచేదిత్యమత్యద్భుతచరితా చర
 ణస్య మతు-చేష్టితాభివ్యజ్జకత్వేన మచ్ఛియోరూపత్వాచేతరపి మ
 మానుగ్రహవేతిభావః. తస్మాదీదృశ్యోభగవన్లీలా నిఖిలజగదుద్ధా

రణ పటుతరఇతి మన్తవ్యః॥ ౧౦॥

...

...*

అ॥ ఏతావతాన్స్థిన్చ వే అవిద్యాకామకర్మభి రనవరతంసం
క్లిశ్యమానానాం తత్త్వే-శనివారణకర జ్ఞాన వైరాగ్యసహిత భక్తి
యోగవిధానాథం నానావతారై భక్తవాత్సల్యాద్యాత్మక గుణ
ప్రకాశకావిచిత్ర లీలాకృతా ఇత్యుక్తమ్, ఇదానీంకృత పుణ్య పు
జ్ఞానకేచిత్రాదృశ భగవల్లీలాకథారస నిషేవణేనైవ తృప్తా స్సన్తో
ముక్తాభవన్తి, అన్యేః “నూనందైవేనవిహతాయేచాచ్యుతకథాసు
ధామ్ | హిత్యాశృణ్వన్త్యసద్గాధాఃపురీషమివవిద్భుజ” ఇత్యుక్తరీ
త్యా భవఏవ ముహ్యన్తీత్యాహ- (అజానతామి) తి-

{ మూ॥ అజానతాంత్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా }
{ భాసివితత్యమాయామ్ | సృష్టావివాహంజగతోవిధా }
{ నఇవత్వమేషోన్తఇవత్రినేత్రః॥ ౧౧॥ * * }

వ్యా॥ త్వత్పదవీమ్ - నానావతారైఃప్రదర్శిత భజనసమ్ప్రదా
యసరణిమ్, అజానతామ్, అనాత్మని- అనాత్మనీతి జాతా వేకవచ
నమ్, వృధా పురాతన కుడ్యతుల్యేషు శరీరేషు, స్థితేనాత్మనా-తా
దృశజీవేన సహ, అత్రాపిజాతా వేకవచనమ్, వతఃమానోపి, ఆ
త్మా- జీవసాక్షీత్వమ్, మాయాంవితత్య - తాదృశజీవేషు “ఈశ్వరో
హమహంభోగీసిద్ధోహంబలవాన్సుఖీ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేహాగర
దారాదిషుమాయామ్- మోహమ్, వితత్య- విస్తార్య, భాసి - అసా
మమద్రోహీతి రక్షితుంచరకాలంప్రతీక్షస ఇతి భావః; అత్రబ్రహ్మ
రుద్రాదయోవయమేవ దృష్ట్వాన్తమిత్యాహ- జగతోవిధానే - రక్ష
ణే, సృష్టిప్రళయయో రుపలక్షణమ్, తేషు; ఏషః- నారాయణ స్త్వ
మివ, యథాస్వతంత్రస్తథా అహం త్రినేత్రశ్చ నస్వతంత్ర ఇత్యర్థః,
“సృజామితన్నియుక్తోహం హరోహరతితద్వశః | విశ్వంపురుషరూ
పేణపరిపాతిత్రిశక్తిధృది” త్యామ్నాయరీత్యాత్వమేవసృష్ట్యాదిలీలాం

కరోషి, వయంతుత్వన్నియమానుపథా స్తథాపి కదాచిదహంసృష్టే
స్వతస్త్రైవ భ్రమాని, తథా రుద్రోపి ప్రళయవిషయే స్వతస్త్రై
వ భ్రమతి, ఏవమేవ తవమాయయామోహితాజీవా స్త్వద్విముఖా
స్సంతో విశ్వేపిభ్రమన్తి || ౧౯ ||

అ|| ఏతాదృశజీవమోహ నివృత్త్యథామేవ తవావతారా ఇ
త్యాహ- (సురేష్ఠి) తి= ❀

{ మూ|| సురేష్ఠ్యపిష్ఠీశతధైవన్మత్సపితిర్యక్సుయాద }
{ స్వపితేఽజనస్య | జన్మాసతాందుమృదనిగ్రహాయ }
{ ప్రభోవిధాతస్సదనుగ్రహాయచ || ౨౦ || }

వ్యా|| హేతశశ? అజనస్యతవ, సురాదిమజన్మ - వామన నారా
యణ రాఘవ కృష్ణ నృసింహ మత్స్య కూమాద్యవతారాః, అస
తామ్- త్వద్విముఖానామ్, దుమృదనిగ్రహాయ - కాయ కళత్రాదౌ
మోహ నివర్తిత్వా రా త్వదుపాసనజ్ఞానబోధనాయ, సదనుగ్రహ
యచ- సతాం అయమేవ భక్తవత్సలఇతి స్థూణానిఖనన్యాయేన భ
క్తి దాధ్యాయచ || ౨౦ ||

అ|| “అథాపితేదేవాపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతపీ
వే”తి “యథాయస్యానుగృహ్లాతీ” త్యాద్యామ్నాయరీత్యాభవత్ప్ర
సాదంవినా “శృష్వాన్తిగాయన్తిగృణన్త్యభీత్తుశస్సరన్తిగన్తన్తితవేహి
తంజనాః | తపీవపశ్యన్తి” త్యాదిభి రామ్నాతం తవలీలాశ్రవణాది
మహాప్రభావం నకోపి జానాతీత్యాహ- (కోవేత్తీ) తి=

{ మూ|| కోవేత్తిభూమకభగవత్పరాత్మయోగేశ్వ }
{ రోతీభవతస్త్రిలోక్యామ్ | క్వవాకథంవా కతివా }
{ కదేతివిస్తారయక్రీడసియోగమాయామ్ || ౨౧ || }

వ్యా|| హేభూమక- పరిపూర్ణ, పరమానందమూర్తి; అతపీవ
హేభగవత్- సకల కల్యాణగుణగణాకర, పరాత్మక- పరశ్చసాత్మా

చ పరాత్మా- హేసర్వజీవాశ్రయ మూర్తే; హేయోగేశ్వర- సర్వ
యోగఫలదాయిక, పరమకృపాశు స్త్వమ్, యోగమాయామ్- స్వకృ
తలీలామ్, “స్వమూర్త్యా-లోకలాపజ్యసిముక్త్యాలోచనంసృణా”
మిత్యామ్నాయరీత్యా- జీవాః, తమః, అనయంతర నివృత్తి సుఖోకాం
కీర్తికం విస్తారయక- సత్సు ప్రఖ్యాపయక, క్రీడసి- క్వవా, కుత్ర
వా, కథమ్- కేనప్రకారేణవా, కదావా, కస్మిన్కాలేవా, కతిసజ్ఞ్యా
వా ఇతిజనై రజ్ఞాతస్సుక విహారసి, సర్వజీవోద్ధరణార్థకం కృపయా
కృతాః, భవతడోతీః- ఏవంవిధలీలాః, త్వదుపేక్షిత జనఃకోవావేత్తి-
నకోపీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ... *
అ॥ యస్మాదేవ మవతారవ్యాజేన స్వమహిమాప్రకటన పూ
ర్వక మనుగృహ్యసి తస్మాచ్ఛిదచిదీశ్వర వివేకచతురాస్తద్వివేకజ్ఞాన
పూర్వకం పరమాత్మతత్త్వం త్వాంజ్ఞాత్వా యేభజన్తి తవవతరన్తి
త్యాహ- (తస్మా)దితి= ... *

{ మూ॥ తస్మాదిదంజగదశేషమసత్త్వరూపంస్వపా }
{ భమస్తథిషణంపురుషఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్య }
{ సుఖబోధతనావనస్తేమాయాతడ్యదపియత్సదివావ }
{ భాతి ॥ ౨౧॥ ... * }

వ్యా॥ తస్మాదితి త్రిభిఃప్రథమే ప్రకృతివిచారః, ద్వితీయేపరతత్త్వ
విచారః, తృతీయేజీవతత్త్వవిచారః, ఆదౌ ప్రకృతిస్వరూపమాహ -
నిత్యసుఖబోధతనా- భక్తజనైర్నిత్యమనాయాసేన బోధవ్యాసద్దమూ
తా, అనన్తే - స్వరూపతోగుణతోఽపరిమితే, త్వయిసత్యేవ, ని
లజ్జం సద్భక్త్యమానమ్, ఇదమ్- అశేషం జగత్, మాయాతః- ఉ
పాదానధూతాయాఃప్రకృతేః, ఉద్యదపి- కార్యరూపేణ పరిణత
మపి, సదివ- భగవద్వ్యతిరేకేణ విద్యమానమివ, అవభాతి, జీవా
స్తుప్రకృతివికారధూతశరీరేషు విద్యమానం స్వస్వరూపంస్వనిరూప

క త్వేన విద్యమానం పరమాత్మస్వరూపంచ విస్మృత్య తత్ర దేవో
హంమనుష్యోహమితిభ్రమ స్తీతి భావః; కీదృగ్భూతంజగత్? ఆసత్స్వ
రూపమ్- ప్రితిక్షణమామఘటామ్భువన్నశ్వర మితిభావః; తథాపి శ్వ
పాభమ్- సుప్తా క్షణకాలసుఖవన్నిష్కతిలక్షణంచ, అ స్తధిషణమ్-
అస్తా- త్యాజితా, ధిషణా- భగవత్ప్రాప్తిసాధనరూపా భక్తిః, యే
న; అతఏవపురుషఃఖదుఃఖమ్- జీవానానిత్యదుఃఖప్రదమ్, తథాచ
ప్రకృతివికారధూతం జగదేవంవిధమితి జ్ఞాత్వా భగవ దుపాసనం
కతవ్యమితి భావః॥ ౨౨॥ * * * *

అ॥ అథపరతత్వంవిశేషతో దర్శయతి- (ఏక స్త్వ) మితి =

{ మూ ॥ ఏక స్త్వమాత్మపురుషఃపురాణస్సత్వస్త్వ }
{ యంజ్యోతిరనంతాద్యః । నిత్యోక్షరోఽజస్రసుఖోని }
{ రజ్జునఃపూర్ణోఽద్వయోముక్త ఉపాధితోమృతః॥ ౨౩॥ }

వ్యా॥ హేభగవత్? త్వమేవ, ఏకః- ముఖ్యః, సర్వోపాస్య ఇతి
యావత్; (అత్ర హేతవః) ఆసమంతాత్తతః ఆత్మా, సవత్వాపకః,
(ఆప్లుగతావితి స్మరణాత్) కించప్రకృత్యాది తత్వాభివ్యజ్ఞకత్వేన
పూర్వమేవ పురుషావతారతయా సత్వాత్పురుషః, “పూర్వమేవా
హమిహాసమితి- తత్పురుషస్యపురుషత్వ”మితిశ్రుతేః; అతఃపురాణః-
అనాదిరితియావత్; సత్యః- యథార్థభాషణః, (యద్వా) సతః-
నిత్యతయాస్వస్తిక్ విద్యమానాన్వేదాక్ త్వజితి - సృష్టిసమయేఆ
విభావయతీ, తి తథా; “యస్యనిశ్చసితమేవైతద్యద్యగ్వేదోయజుర్వే
ద”ఇతి శ్రుతేః; (అత్ర హేతుః) స్వయంజ్యోతిః- స్వయంప్రకాశః,
సర్వజ్ఞఇతియావత్; (అపిచ) అనంతః- స్వరూపతోగుణతశ్చ సాక
ల్యేనాపరిచ్ఛేయః, అథాపిఆద్యః- స్వమాహత్కైకదేశపరిచ్ఛేపనేఆ
దిగురురిత్యర్థః; అతఏవనిత్యః- నిర్వికారః, అతోఽక్షరః- అపక్షయ
శూన్యఇత్యర్థః; అతోఽజస్రసుఖః- నిత్యానందమూర్తిః, యతోని

రజ్జానః- నిషగ-శఙ్ఖః, రాగాదిదోషరహితః; తతు-తః? అద్వయః-నవి
ద్యతేద్వయమ్-సామ్యాతిశయంవస్తు, యస్యసోఽద్వయః; తచ్చకుతః? ము
క్తఉపాధితః-స్థూలసూక్ష్మదేహజ్జీవవిమోచకఇత్యర్థః, అతోఽమృ
తః- ముక్తిప్రదఇతియావత్; తస్మాత్పూజః - సర్వసద్గుణసమ్ప
న్న స్త్వమేవ ముఖ్యః, పరతత్వరూపీ నారాయణఇతి భావః॥ ౨౩॥

అ॥ ఇతోజీవతత్వనిణయసూర్వక భగవత్పాప్తిసాధనప్రక
టనేన జీవానాందుగినివృత్తి మాహ- (ఏవంవిధ)మితి =

{ మూ॥ ఏవంవిధంత్యాంసకలాత్మనామపిస్మాత్తానమా }
{ త్తాత్తతయావిచక్షతే । గుర్వరగలబ్ధోపనిషత్సుచ }
{ త్సుషాపితేతర న్తీ(వ)హభవాన్యతామ్బుధిమ్॥ ౨౪॥ }

వ్యా॥ ఏవంవిధమ్ - 'ఏక స్త్వమాత్మే' త్యాది పూర్వశ్లోకోక్తలక్ష
ణైర్యుక్తమ్, ఆత్మానం త్వమేవ, సకలాత్మనామ్ - సర్వజీవానామ
పి, ఆత్మా- సాక్షీతిజ్ఞాత్వా, ఆత్మతయా- ప్రకృతిజీవవిలక్షణ పరమా
త్మస్వరూపతయా, యేవిచక్షతే- సర్వజీవోపాన్యమితిజ్ఞాత్వా "సత్సజ్గ
లబ్ధయాభక్త్యామయా" త్యుక్తరీత్యా సత్సజ్గతోలబ్ధ శ్రవణాదిసాధ
నైస్సేవ నైతిత్యర్థః; తదేవాహ- గుర్వరగలబ్ధోపనిషత్సుచత్సుషా-
గురురేవారగః- అరగవజ్జగత్పావన పరోపకారతయైవ భగవన్నా
హాత్మ్యప్రకాశకః, తేనలబ్ధా, ఉపనిషత్- ఉపనిషీదతి- భక్తపార్శ్వే
తిష్ఠతి, భగవాననయేతి ఉపనిషత్, శ్రీమద్భాగవతాది సచ్చాస్త్రాది;
తదేవచక్షుః, తయా; సచ్చాస్త్రాభ్యాస జన్య భక్త్యేత్యర్థః. (అ
యంభావః) "ఏక స్త్వమాత్మే" త్యుక్త్యా పరమాత్మ తత్వమేకమితి,
'సకలాత్మనా'మిత్యనేన జీవాననంతా ధ్రువాశ్చేతి, ప్రకృతిస్తుకార్య
కారణరూపిణ్యప్యేకా; ఏవంతత్వత్రయ విభాగజ్ఞానం లబ్ధ్వా "త
స్మాద్గురుంప్రపద్యేతజ్జ్ఞానుశ్చేయఉత్తమ" మిత్యాద్యుక్తరీత్యానర
పేక్షం సద్గురుం ప్రాప్యతస్మాత్ "సర్వతోమనసోఽసజ్గ" మిత్యా

ద్యుక్తక్రమేణ భాగవతధర్మాణా జ్ఞాత్వా పరతత్వంశ్రీనారాయణం
భజేయురితి. ఏతఏవ భవాన్యతామ్బుధిమ్-జనన మరణ సంసార సా
గరమ్, ఇహ- ఏతజ్జన్మస్యేవ, తరన్తి, అన్యతమ్-అజ్ఞానాత్పాప్రమిత్య
థః, ఇవ ఇతిపారే జీవస్యనిత్యత్వాద్భవస్య ఆగన్తుకత్వా తరన్తి
వే త్యుక్తమ్ || ౨౪ || ... *

అ|| బ్రహ్మనన్దానుభవయోగ్యేషు సత్స్వరూపేషు జీవేషు భవ
బద్ధస్య ఆగన్తుకత్వాత్పూర్వోక్త క్రమేణభాగవదుపాసనయైవ తద్భ
వోనివతత ఇత్యాహ- (ఆత్మాన) మిత్యాది శ్లోకద్వయేన -

{ మూ|| ఆత్మాన మేవాత్మ తయా విజానతాం తేనైవ జాతం
నిఖిలం ప్రపచ్ఛేతమ్ | జ్ఞానీన భూయోపిచ తత్రప్ర లీయ
తే రజ్జ్వా మహేర్బోగ భవాభవాయథా || అజ్ఞానసం
జ్ఞాభవబద్ధమోక్షో ద్వౌనామనాన్యో స్తబ్దుతజ్జభా
వాత్ | అజస్రనిత్యాత్మని కేవలేపరే విచార్యమాణేత
రణావివాహనీ || ౨౫ || * * * }

వ్యా|| ఆత్మానమ్- స్వస్యభోగాస్పదం దేహమేవ, ఆత్మతయా-
జీవస్వరూపం పిన్దృత్వ ఏతదేవ జీవస్వరూపమితి, విజానతామ్ -
దేహాత్మవాచినామ్, లేన- దేహాద్యహజాగ్రతేనైవసాకమ్, నిఖిలమ్-
క్షుత్పిపాసాధివ్యాధి జన్త జరామరణాదిదుఃఖ జాతమ్, ప్రపచ్ఛే
తమ్- అనుభావ్యత్వేన ప్రకాశితం భవతి, తథాపి భూయోజ్ఞానేన-
పూర్వోక్త భాగవదుపాసనయైవ, ప్రలీయతే- ఏనందేహాత్మ మో
క్షానన్యత్వేవేత్యథః, (తద్యథా) భోగభవాభవా- రజ్జ్వా మావి
భావ తిరోభావావివ, (అయమభిప్రాయః) “ఆత్మానతోవ్య
యశ్శుద్ధ” ఇతి “అచ్ఛేద్యోయమదాహ్యాయ” మిత్యాదినాచ నిత్యా
జీవా అత్యప్రకృతికార్య సమృద్ధరహితా అపి ప్రకృతివికారమపీదం
శరీరం బహుజన్మకృతపుణ్య పుణ్యప్రాప్తముకుద్దసేవాపయికమిత్య

జ్ఞాత్వా భగవదుపేక్షయా దేహభోగవ ముహ్యన్తి, సదాచార్యో
పదేశతోముచ్యంతేతి || ౨౫ || ... *

అ|| “అత్సానిత్యోవ్యయశ్శుద్ధపక్షక్షేత్రజ్ఞ” ఇత్యాది ద్వాద
శలక్షణయుక్తే క్షేత్రజ్ఞే జీవేస్వరూపతోబద్ధ మోక్షోనస్త్యత్యాహ -
(అజ్ఞానసంజ్ఞా) వితి = ... *

అజస్రచిన్త్యాత్మని- అజస్ర- మవిరతమ్, చిన్త్యః- శ్రవణకీర్తన
నధ్యానారాధనాదిభి భజనీయః, ఆత్మా- శ్రీహరిః, యస్మిన్ తస్మిన్;
దేహతద్ధర్మాదిరహితే, అతఏవ, పరే-దేహవ్యతిరిక్తతత్సాక్షిణి జీ
వే, భవభద్ధమోక్షో- భవతీతిభవః- దేహః, తేనబద్ధశ్చమోక్షశ్చ, తా;
ద్వాబ్దుతజ్జభావాత్- దేహదౌనిత్యత్వజ్ఞానాత్, భావనాత్; నామ
ప్రసిద్ధా; అజ్ఞానసంజ్ఞాఅతఏవఅన్యో- జీవస్యనస్వాభావికౌ, ఆగన్తు
కావిశ్వథః; జీవస్వరూపేవిచార్యమాణే నస్త్యతిభావః. (అత్రోదృ
ష్టాన్తః) ఆహనీ- దినరాత్రీ, తరణౌ- సూర్యే, యథాన తద్వత్ || ౨౬ ||

అ|| జీవాత్మ పరమాత్మ తత్త్వసంకరమతం నిరాకుర్వత్ తన్మత
స్థానాక్రోశనేన ధికుర్వన్నాహ- (త్వా)మితి =

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{మూ|| త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవ} \\ \text{చ | నష్టఆత్మా బహిమృగ్య అహోధిగ్ధినాజ్ఞ} \\ \text{తామ్ || ౨౭ ||} \end{array} \right\} \begin{array}{cccc} * & * & * & * \end{array}$$

వ్యా|| పరమ్- సర్వజీవేభ్యసపరమ్, పరిపూర్ణత్వా త్సర్వ జీవ
పూజ్యమ్, త్వామ్, ఆత్మానమ్- పరిచ్ఛిన్నంజీవాత్మానమ్, మత్వా,
పరమ్- పరమాత్మవ్యతిరిక్తం తుచ్ఛంజీవమ్, ఆత్మానమ్ - పరిపూ
ర్ణం పరమాత్మానమ్, మత్వా, ఉభయ త్యాప్యాత్మా నష్టోభవతి-
బ్రహ్మైవాహమితిభావనయా పరమాత్మానష్టః, అహం బ్రహ్మైతి
భావనయా జీవాత్మాచనష్టోభవతీతి, ఏవంవిధ (ఃగుణ)దుర్మతప్ర
విష్టస్యతస్య, ఆత్మా- శ్రీహరిః, బహిః- దూరఏవ వత్కమనోజీ

వాత్సాపిమృగ్యవీవ, ఏతాదృశాజ్ఞాన విశిష్టకోటిజన్మభిర్వా తత్వత్ర
యస్వరూపజ్ఞానం నభవేదేవేత్యథాః, ఏతాదృశజనాజ్ఞతాం ధిగ్ధిక్-
ధిగితి- అహోకష్టంకష్టమ్, ఏవంతత్పద త్వంపదాథాభేద జ్ఞానశూ-
న్యానాం పతనమేవేత్యథాః ॥ ౨౭ ॥ ... *

అ॥ తదేవంసఖిత్యేన నియన్త్యేనచ స్వహృదయేనదాసన్ని
హితమపి పరమాత్మానం త్వామవివేకినోనవిన్దన్తిత్వభిహితమ్, సా-
ధవస్తు నైవంవిధాః, కింతు “అత్రైవమృగ్యఃపురుషోనేతి నేతీత్యత-
త్వజ”స్మిత్యావ్యామూయానుసారేణ దోషబహుళేపిస్వదేహాన్తర్భ-
వేస్వహృదయవీవ పరిమృగయన్తస్తాదృశ దేహా జీవోభయ విలక్షణ-
త్యేన త్వాంవిన్దన్తిత్వేతత్సదృష్టాన్తమాహ - (అన్తభావ) ఇతి=

{ మూ ॥ అన్తభావేనన్తభవన్తమేవహృతత్వజన్తో }
{ మృగయన్తినన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణస }
{ న్తంగుణంతంకిముయన్తినన్తః ॥ ౨౮ ॥ ** }

వ్యా॥ భోఅనన్తః సన్తః- దోషబహుళేపి గుణమాత్రగ్రాహిణః,
అన్తభావే - స్వదేహాన్తర్విద్యమానే హృదయాకాశే, అతల్-మా-
గణేయాత్వత్తోవ్యతిరక్తం దేహాదికమ్, త్వజన్తః- ‘నాత్మావపునః
పాథివమిన్ద్రియాణీ’ త్యుక్తరీత్యా పరమాత్మా సభవతీతి నిశ్చిన్వ-
న్తః, తత్రసన్తం పరమాత్మానం త్వామేవ మృగయన్తి - సమ్యగ్వి-
చార్య దేహాదిభ్యో విలక్షణత్యేన స్వాన్తర్యామిత్యేన చ జానన్తిత్వ-
థాః, హి- నిశ్చితమ్, అశేషదోష నిషదనేపి దేహే పరమాత్మాధ్య-
వసాయరూప గుణగ్రహణే దృష్టాన్తమాహ- (అసన్తమపి) తి =
(అయమథాః) యథాసన్తః- సర్వత్రగుణగ్రహణ శీలాస్సాధవః,
దత్తాత్రేయసదృశా ఇతి భావః; అసన్తమ్ . అసాధు మనథాకారి-
ణమపి, అహిమన్తరేణ - అహిమధ్యేగరళాది దోషబహుళేపీతి యా-
వత్; సన్తమ్- విద్యమానం గుణమ్, వేత్సనిమాణాది పరిశ్రమంవి-

నా ఏకచారిత్వానికేతనత్వ పరకృతవేశ్యప్రవేశాదిలక్షణం సద్గుణమే
వ, అన్నియు న్నికిము - అగ్రతః ప్రాప్నువన్తిఖలు, గరళాదివోషబహు
శేషితస్త్రిదోషాన్వహాయస్వస్వరూపంజీవతత్వంజ్ఞాత్వా తత్రత్యపర
మాత్మస్వరూపగుణమేవసాధవస్సమ్యక్విచార్యప్రాప్నువన్తితి॥ ౨౫॥

అ॥ ఇత్థంభూతాత్మతత్త్వా వమశఃనసాధ్యా భక్తిస్సవేషాం
సులభేత్క్యక్తమ్, తత్రనిదానం తవప్రసాద ఏవేత్యాహ (అథాపి)తి-

{ మూ॥ అథాపి తేదేవ పదామ్బుజద్వయప్రసాద తే
శానుగృహీతఏవ । జానాతితత్త్వం భగవత్ మహి
మోనచాన్యఏకోపి చిరంవిచిన్వత్ ॥౨౬॥ * }

వ్యా॥ తవభక్తిస్సవేషాంసులభైవ, అథాపి, హేభగవత్-సక
లకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణః, తే-తవ, దేవపదాంబుజద్వయప్ర
సాద తేశాను గృహీతః (దివ్అత్రగత్యర్థే) బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిజీవైః
పూజ్యత్వేనప్రసిద్ధఇత్యర్థః, ఏవంభూతం యత్పదామ్బుజద్వయమ్,
తస్యప్రసాదతేజేన యఅనుగృహీతస్సఏవ, తే - తవ, మహిమ్నః -
లీలాకథారసస్య, తత్త్వమ్ - 'తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవ' మిత్యా
ది'స్వాదుస్వాదుపదేపదే'ఇతి 'పిబన్తియేభగవత ఆత్మనస్సతాం క
థామృత' మిత్యాద్యుక్తరీత్యా కథారసనిషేవణమేవ జన్మలాభ ఇతి
సిద్ధాంతమ్, జానాతి, అన్యః- తవప్రసాద మప్రాప్తుః, ఏకః - ము
ఖ్యోపి, సృష్టిసంహారాద్యధికారేణ ప్రసిద్ధోపి, యోగ సాక్ష్యాదిభిశ్చ
రంవిచిన్వన్నపి నజానాతి, కింతు తత్తత్తవదపిశుద్ధోభవతీతి॥౨౬॥

అ॥పూర్వజ్ఞోకోక్త భగవదనుగ్రహ ప్రాప్తభగవన్లీలారసమా
హత్య జ్ఞానపూర్వక దృశభక్తియోగంప్రార్థయతి- (తదస్త్వి)తి -

{ మూ॥తదస్తు మేనాథసభూరిభాగోభవేత్రవాన్యత్ర
తువాతిరశ్చమ్ । యేనాహమేకోపి భవజ్జనానాం
భూత్వానిషేవేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥ }

వ్యా॥ హేనాథ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధసహన పూర్వక సర్వమ
నోరథపూరక, సభూరిభాగః- చివచిదీశ్వరవిభాగ జ్ఞానపూర్వక లీ
లాకథారస నిషేవణ రూపోయస్సమహాభాగ్యోదయః, మే, అస్తు, అ
త్రవా- అస్తిభవే చతుముఖజన్తని, అన్యత్ర- దేవమనుష్యాదిశరీరే
వా, తిరశ్చామ్ - గజగృధ్రాదిశరీరేవా, యేన - మహాభాగ్యోదయే
న, భవజ్ఞనానామ్- ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగిజనానాం మధ్యే,
ఏకోఽప్యహమపి యగకశ్చిద్భూత్వా, (అయంభావః) ఏతేమహాభాగ
వతోత్తమాః, తదాశ్రయణమాత్రేణాహంకృతాథోభవామీతి మ
మజ్ఞానమ్, తేషామప్యయమస్తద్గోష్ఠ్యాం ప్రవేష్టుంయోగ్య ఇతిమయి
కృపాచేత్యేతద్వయం మమయథాభవేత్తథానిధో భూత్వేతి; తవ
పాదవల్లవనిషేవే - భజామి, తాదృశం మహాభాగ్యం మేఅస్త్వితి
సమృద్ధః ॥ ౩౦ ॥ ...

అ॥ ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగం ప్రాప్తవతోఽగోష్ఠ్యేషా
దృశాం పూజ్యాభిష్యాహ - (అహం) ఇత్వాది శ్లోక త్రయేణ-

{ మూ॥అహం౨తిధన్యావృజగోరమన్యస్తన్యామృతం }
{ పీత మతీవతేముదా | యాసాంవిభోవత్సతరాత్తజా }
{ త్తనాయత్తప్తయేద్యాపిచనాలమధ్వరాః॥౩౧॥ }

వ్యా॥ యద్యపి యశోదాదేవక్యౌ భాగ్యవత్సావేవ, యతఃపు
త్రస్నే హేన స్తన్యామృతం దత్తవత్సౌ, తథాపి తదత్యంతం నాశ్చ
ర్యమ్, కింతు యాసామ్- గోగోపీనామ్, స్తన్యామృతమ్, హేవిభో-
సర్వాస్తర్యామిన్, తే- త్వయా, వత్సతరాత్తజాత్తనా- ఒహంబా
లవత్సరూపేణ బహుపుత్రరూపేణచ, అతీవముదా - అలభ్యలాభవ
దతిగంతోపతయేత్యర్థః, అతీవేతి - అబ మలమితి పీతం యస్తాదే
వంతస్తాత్; వృజగోరమన్యః- అతీవధన్యాః, అహం- ఆశ్చర్య మే
తత్, యత్తప్తయే, అధ్వరాః - యజ్ఞాదయః, ప్రకృతి వికృతి

రూపాః, ఏవంవిధకృత్సన్నిధ్వరానుష్ఠాతారో బ్రహ్మదయోపి నా
లమ్. నసమధాః=బహువు రితిభావః ॥ ౩౧ ॥

అ॥ గోకులబృన్దావనప్రదేశేషు విద్యమానా మనుష్య పశుప
క్షి మృగ వృక్ష లతాదయో పృథీవ ధన్యా ఇత్యత్యాశ్చర్యేణాహ -
(అహోహ) ఇతి=

{ మూ॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంనందగోపవృజౌ }
{ కసామ్ । యన్తిత్రం పరమానందం పూణాంబ్రహ్మ }
{ సనాతనమ్ ॥ ౩౨ ॥ * * *

వ్యా॥ యత్ - యస్తాత్, నందగోప వృజౌకసామ్ - నందగోపస్యవృ
జః - గోకులబృన్దావనప్రదేశః, ఓకః - స్థానమ్, యేషామ్ - గోగోషి
గోపాలమృగపక్షివృక్షలతా గుల్తాదీనాం తేషామ్; బ్రహ్మ - శ్రీకృష్ణః,
మిత్రమ్, నను పరస్పరోపకారిత్వమేవ మిత్రత్వమ్, తతః - దాచిచ్ఛి
షమేసతి మైత్రీభక్తిపూర్వకద్వే షవీవపర్యవస్యతి, కృష్ణమిత్రత్వే కి
మాశ్చర్యమితిచేత్కృష్ణమిత్రతానతథేత్యాహ - పరమానందమ్ - 'ఆన
ందోబ్రహ్మైతివ్యజానా' దితిశ్రుతే రానందస్వరూప ఆనందానుభవ ర
హిత స్వాశ్రితజీవానా మానందప్రదః, నిహేతుక దయావా నిత్య
ధాః; 'ఏషహ్యేవానందయాతీతి శ్రుతేః; సామాన్యమిత్రత్వే దేశా
న్తరగమనే పరస్పరవియోగదుఃఖ మపరిహార్యమ్, తన్నభవతీత్యా
హ - (పూణా) మితి - సర్వత్రవిద్యమానత్వా దనుశాయినోజీవా
యత్రకుత్ర గతాపి విశ్లేషాభావాత్తాదృశ దుఃఖం సభవతీత్యర్థః,
నను పరస్పర దేహవియోగే మిత్రత్వవిశ్లేషదుఃఖోఽపరిహార్యవీవ, త
థాపి కృష్ణమిత్రత్వే తన్నభవతీత్యాహ - సనాతనమ్ - నిత్యమ్, జీవా
త్తపరమాత్మనోర్నిత్యత్వాదు క్తదోషోనభవతీత్యర్థః, తత్తత్తాతా
రణాత్తేషాంభాగ్య మహోహ అహోహ - అత్యాశ్చర్య మత్యాశ్చర్యమ్,
అతిహాషేవీప్సా ॥ ౩౨ ॥ * * *

అ॥ నన్విద్ధి యాధిష్ఠాతాః యూయంచభూరిభాగా ఏవేతి
చేత్సత్యమ్, నతాదృశభాగ్యవనోభవామః, కింతు తఏవ మహాభాగ్య
వస్త్యిత్యాహ- (ఏషా) మితి= ... *

{ మూ॥ ఏషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతావదాసా }
{ మేకాదశైవహివయంబతభూరిభాగాః । ఏతద్ధృషీ }
{ కచషక్తైరసకృత్పిబామ శ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్రిదజమధ్వ }
{ మృతానపంతే॥ ౩౩॥ * * *

వ్యా॥ “దిగ్వాతారగ్రచేతోశ్చివన్ద్విన్ద్వోగ్రపేన్ద్రమృత్యుకాః” ఇ
తిదశ - అహఙ్కారాధిష్ఠాతాశర్వశ్చైకాదశ - ఇదముపలక్షణమ్,
మనోధిష్ఠాతాచన్ద్రశ్చ- బుద్ధ్యధిష్ఠాతాబృహస్పతిశ్చ, ఏతేత్రయోదశః
వయమ్, ఏతద్ధృషీకచషక్తైః - వ్రజౌకసామ్, హృషీకాణి- జ్ఞానేన్ద్రి
య కమేన్ద్రిగ్రూణి మనశ్చబుద్ధిశ్చాహఙ్కారశ్చ, ఏతాన్దేవచష
కాణి- పాత్రాణి, తైః - పానపాత్రైః, తే - చిత్తతత్వాధిష్ఠాతు
ర్వాసుదేవస్య, అఙ్ఘ్రిదజమధ్వమృతానవమ్ - అఙ్ఘ్రివఉదజే -
వారిజే, తయోరన్తర్విద్యమానం మధు- మకరన్దః, తదేవామృతమ్ -
స్వాదు, ఆసవమ్- మదజనకద్రవ్య విశేషః, అసకృత్పిబామః, అతో
భూరిభాగాః, యద్యపి పృథక్పృథక్పేత్రశోత్రేన్ద్రియాభిమానినో
వయం సౌన్దర్య సౌభాగ్యా ద్యమృతం పిబామః, ఏకస్యసర్వసౌన్దర్య
మాత్రమ్, ఏకస్యకీర్తనమాత్రమ్, ఏవమల్పనుభవమాత్ర మస్మా
కం భాగ్యమాస్మామ్, ఏతేతుసర్వేన్ద్రియైస్తవసౌభాగ్యామృతంపిబ
న్తి, అతోఏషాం భాగ్యమహిమానంవక్తుం కోవాశక్తః? అతోఽతి
ధన్యామహాభాగ్యవస్త్యేత్యర్థః॥ ౩౩ ॥ ... *

అ॥ జన్తకోటిభిఃకృతపుణ్యపుష్కానాం గోకులవాసినాం భాగ్య
మహిమానందృష్ట్వా వృధాప్రలపనేనకిమ్? మమైతావన్తాత్రం పార్థ
నేత్యాహ - (తది)తి= ...

{ మూ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజన్త కిమప్యటవ్యాం యద్గో }
 { కులేపికతమాజ్ఞి १ రజోభిషేకమ్ | యజ్ఞీవితంతు నిఖి }
 { లంభగవాన్తుకున్దస్త్ర వద్యాపియత్పదరజశ్చు గ్రితిమృ }
 { గ్యమేత ॥ ౩౪ ॥ * *

వ్యా॥ మమతు, ఇహ- మనుష్యలోకే, కిమపిజన్త- అతితుచ్ఛత్వణ
 లతాగుల్మజన్త, తదేవభూరిభాగ్యమ్, అత్రాపి అటవ్యామ్- తత్రా
 పిబృన్దావనే, యజ్జన్మగోకులే విద్యమాన జన్మానామధ్యే కతమ
 స్యయస్య కస్యాప్యజ్ఞి १ రజోభిరభిషేక స్వతోలభ్యతేయస్మిన్ తది
 తిపూర్వేణాన్వయః; నను సర్వజీవ దేహవిభావ మహచ్ఛరీరంచ
 తాదృశసత్యలోకాధికారంచ విహాయ తుచ్ఛజన్మప్రాథమ్యసీతి చే
 త్రత్రాహ - (యజ్ఞీవిత) మితి= యత్- ఏషాంగోకులవాసినామ్,
 నిఖిలమ్- ఆహార విహారాదికం సర్వమ్, జీవితమ్- జీవనమ్, ముకు
 న్దః- ధర్మాది ఫలదః, భగవానేవ; (అయంభావః) తేదేహాదికం
 విస్మృత్య భగవల్లీలారస నిషేవణఏవ కుతూహలాః, శ్రీకృష్ణఏవతే
 షాం యోగక్షేమాదికం వహతీతి. ముకున్దః కీదృగ్భూతః? యత్పదర
 జః- కృష్ణపాదధూళిః, శ్రుతిమృగ్యమేవ - శ్రుతయః కేవలంవణాయ
 న్ని నతులభన్తే ॥ ౩౪ ॥ ... *

అ॥ గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానం వణయితుం ద్విస
 హస్ర రసనావిషోష్టవాప్యశక్తఏవ, అస్మన్మనోరథో ప్యఘటమాన
 ఏవ, ఇదానిం సర్వఫలదమపి త్వాముద్దిశ్య నశ్చేతో భిష్యతిత్యాహ -
 (యేషా) మితి= ... *

{ మూ॥ యేషాం ఘోషనివాసినాముతభవానిరందేవ }
 { రాతేతినశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరంకుత్రాప్య }
 { యన్ముహ్యశి | సద్వేషాదివపూతనాపి సకులా }
 { త్వమేవ దేవాపితా యద్ధామాథన్ సుతప్రియాత్మ }
 { తనుగోప్రాణాయాస్త్రవత్కృతే ॥ ౩౫ ॥ * }

అన్యద్వాతం కిమపినాస్తీతి యదుక్తం తదహా ఆశ్చర్యమితి చేన్నే
త్యాహ - (తావ)మితి

{ మూ॥ తావద్రాగాదయస్తేనా స్తావతాగరా గృ
హంగృహమ్ | తావన్మోహాజ్ఞానిగళోయావ
త్కృష్ణనతేజనాః || ౩౬ || * * * }

వ్యా॥ హేకృష్ణ? జీవా యావత్తేజనా నభవన్తి - “వాణీగుణానుక
థనే” ఇత్యుక్తరీత్యా యేనర్షేన్ద్రియాణి త్వద్విషయే ప్రవేశయన్తి తే
త్వజ్జవాః, ఏవంగుణవిశిష్టా యావన్నభవన్తీత్యర్థః, తావత్, తేషామ
భక్తజనానాంగృహం కారాగృహమేవ - బద్ధనాగారమేవ, బద్ధనాగా
రే యావత్క్లేశాస్తత్రాపి తావదనుభవన్తీత్యర్థః, రాగాదయోపి
తావత్, స్తేహాః - చోరావీవ, యథాచోరాః ప్రమాదినా మన్తసిఫు
రేష్ఠితం వస్వాదికంహరన్తి, తద్దైతేతువివేకజ్ఞానపూర్వకబహుకృచ్ఛా
ధిగతం పరమపురుషారాధనలక్షణరూపధనమపహరన్తీత్యర్థః, మో
హస్తావత్, అజ్ఞానిగళవీవ - అభక్తజనానామేవ గృహాదికం క్లేశరూ
పమ్, గోప్యాదయస్తేజనావీవ, అతఏవాస్మత్పూజ్యాకతిభావః॥ ౩౬

అ॥ నను మమాపికంస జరాసన్ధాదిభ్యో భయశఙ్కయాపలా
యనం మాతృవిషయాపరాధనిమిత్తకో లూఖల బద్ధనాదికంచ లోక
విసితమేవ, అతోహమపి సంసార బద్ధః, అన్యబద్ధ విమోచనే మమ
కాశక్తిరితిచే త్తథానహినహీత్యాహ - (ప్రపశ్చ) మితి -

{ మూ॥ ప్రపశ్చన్తిష్య ప్రపశ్చన్తిషిడవ్యయసీధూతలే | ప్రప
న్నజనతానస్తచనోద్దిహంప్రథితంప్రథో || ౩౭ || * }

వ్యా॥ ప్రపశ్చన్తి - చక్షుశ్చోక్తేన్ద్రియాది గోచరత్వేన ప్రకా
శమానః, ప్రకృతివికారధూత దేహాదివిషయాత్మకం బిగదిత్యర్థః;
తదహిహోపిత్వమ్, హేప్రథో - సర్వకర్తృత్వమ్, ప్రపశ్చన్తిషిడవ్య
యసి - జనూషనయ పలానయనకరతాగతహీనమ్, గోపగోపేషనోహ

రక్త్రీడా ద్యనుకరణం కరోషి, అహం సర్వశక్తిమతో మమాపి ప్ర
పఞ్చానుకరణం కిమభిమితిచేదత ఆహ- ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం
ప్రథితుమ్- ప్రపన్నజనతా- భాగవతసమాహరి, తస్య అనన్దసన్దో
హమ్-సాధ్యభక్తిరసపూరమ్, ప్రథితుమితి-(అన్తర్భావితస్య న్దోహః)
థయితుంసాధన) భజనకాలవీపప్రకాశయితుమ్, అనుకరోషీతి॥౩౭॥

అ॥ ఏతావతాస్యాపరాధ నివేదనపూర్వకం భగవన్తంత్రమాస్య
యావన్మనోవచస్తుత్వా భగవన్సహిమ్నా మపారతాం సూచయ
న్న జ్ఞానుపహసన్నివాహ - (జానన్త) ఇతి-

{ మూ ॥ జానన్తఏవజానన్తు కింబహూక్త్యానమేప్రభో | }
{ మనసోవపుషోవాచోవైభవంతవగోచరమ్॥౩౮॥ }

వ్యా॥ తవవైభవమ్- లీలామాహాత్మ్యమ్, యే కేచిజ్ఞానన్తః- సాక
లేనజానీమితి వదన్తి, తేభాగ్యవన్తఏవ జానన్తు, బహూక్త్యా- బ
హుభాషణేన, కిమ్ - కిం ప్రయోజనమ్, హేప్రభో? మేవచసోతవ
వైభవం నగోచరమేవ- ఏతావదితి వణితుమశక్యమేవేత్యర్థః, వా
క్చబ్దశోభితేన్ద్రియస్యాశ్శృంఖలక్షణమ్, శోభితుమప్యశక్తమిత్యర్థః,
మనసోపి, తవవైభవమ్- తవస్వరూపాదికమ్, గోచరంనభవతి- సా
కలేన జ్ఞాతుమప్యశక్యమిత్యర్థః॥౩౮॥ ... *

అ॥ జీవేశ్వరయోఃకించత్ జ్ఞత్వ సర్వజ్ఞత్వాది విశేషం ప్రకట
యన్ గమనంప్రాథమ్యేతి - (అచుజానీహీ)తి -

{ మూ ॥ అనుజానీహీమా-కృష్ణసర్వంత్యంవేత్సిసర్వదృక్ | }
{ త్వమేవజగతాంనాథోజగచ్చైతత్తవార్పితమ్ ॥ ౩౯ ॥ }

వ్యా ॥ “అహమేవానమేకోగ్రే నాన్యత్సదసతఃపరమ్ - తాన్య
హంవేదనర్వాణిసత్త్వంవేత్త పరంతపే” త్యాద్యుక్తరీత్యా స్వమహి
మానంచ అస్మదాదిజీవానాం జ్ఞాన బలాదికంచ సర్వంత్యమేవవేన్సి,
తప్రహేతుః, సర్వదృక్- సర్వజీవసాక్షి, అతోజగతాంత్యమేకఏవ

నాథః, నాన్యః; తస్మాత్త్వత్ప్రభావా విజ్ఞానకారణా హజ్జా-
రాస్పదమేతత్ - శరీరంచ, అహమపి, ఈశ్వరోహం సిద్ధోహ మిత్యే-
వంధూత మోహజనకకారణ మచుతాస్పదరూపమేతజ్జగచ్చ, తవా-
ర్పితమ్ మదధికారసహిత దేహేనసహ జీవాత్మానం తవచరణయో-
స్సమర్పయామీతి భావః; ఇతోమామనుజానీహి - అయం మమభక్తోగ-
చ్ఛత్వతి కృపాంకృత్వాహం ప్రేషితవ్యఇతి ప్రార్థనాయామీతిభావః ॥

అ॥ ఇదానీ మాశ్రితజనవాత్సల్య, సర్వజనపోషకత్వ, సర్వా-
ధమనిగ్రహీతృత్వ, అధమశీల శిక్షకత్వాదిగుణై స్త్యమేకఏవ స-
ర్వజగతాగరణ ఇతి వణయన్ తవ పదాశ్రయం మాం ప్రస్థాప-
యేత్సభిప్రాయేణనమసురోతి- (శ్రీకృష్ణే)తి- ... *

{ మూ ॥ శ్రీకృష్ణవృష్టికులపుష్కరజోషదాయిత్యై }
{ నిజరద్విజపశూదధివృద్ధికారిక । ఉద్ధమశార్వర }
{ హరక్షీతిరాక్షసధ్మగాకల్పమారగసుమహా భగవ }
{ న్నమస్తే ॥ ౪౦ ॥* }

వ్యా॥ “కృషిర్బునాచక శృష్టోశ్చనివృతివాచకః । తయోరై-
క్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యభిధీయతే” ఇత్యాది వచనై స్సృష్ట్యాది-
సర్వకారణత్వం సూచితమ్; వృష్టికులఏవ పుష్కరమ్ - పద్మమ్, త-
స్యజోషమ్ - వికాసమ్, ప్రీతిమ్; దదతీతితథా, (జపప్రీతిసేవనయో-
రితిధాతుః) అనేన ఆశ్రితవత్సలత్వం సూచితమ్, త్యై - భూమిః,
భూమిస్థజనాఇతి భావః; నిజరారి - బ్రహ్మాది దేవాః, ద్విజాః - మ-
హాక్షయః, పశవః - తిర్యగ్జాతయః, తపనోదధయః - అశవాః,
తావధాయతీతి తథా, అనేన సర్వజనపోషకత్వం ప్రకాశితమ్; ఉ-
ద్ధర్తాః - వేదవిరుద్ధసమయాః పాషణ్డధర్మాః, తపవశార్వరమ్ - అన్ధంత-
మః, జ్ఞానాచ్ఛాదకాన్ధకారః; తద్ధరతీత్వతార భేదైస్తథా, అనేన
అధమనిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; క్షీతిరాక్షసాః - అఘ బక కంస్తా-

దయో ఽధమశీలాః, తేభ్యోద్యుహ్యతి- తాన్ నాశయతీతి తథా, అ
నేన అధమశీల నిగ్రహీతృత్వం చర్చితమ్; ఆకల్పమ్ - ప్రళయపర్య
ంతమ్, ఆరగమ్- యావత్సూర్యస్తావత్పర్యంతమ్; సుమహాన్- సర్వజ
న పూజ్యేత్యర్థః; హేభగవన్-ఉక్తగుణ విశిష్ట, తుభ్యంనమః-స్వలో
క గమనా సుజ్ఞాతం తస్మై నమనం కృతవా నిత్యర్థః; ఉదధివృద్ధి
కారీన్ పుష్కరజోషదాయున్ ఇత్యుభయత్రాపిచన్ద్రసూర్యోషమా
నమ్, పునశ్చోద్ధమేన్ త్యాగినాచతాదృశోపమానమేవదృష్టవ్యమ్॥ ౪౦॥

అ॥ ఏవంబహువిధంస్తుత్వా కృష్ణప్రసాదంచలబ్ధ్వాస్వాపహృ
తవత్సాదికానానాయ్య యథాస్థానముపహారత్వేన సమర్ప్య ప్రణ
మ్య గతవానిత్యాహ- (ఇతి)తి- ... *

{ మూ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిష్టాయమామానంతిః॥ పరిక్ర }
{ మ్యపాదయోః | సత్వాభిష్టంజగద్ధాతాస్వధామప్ర }
{ త్యపద్యత॥ ౪౧॥ ... *

వ్యా॥ అభీష్టమ్- అభితఃపూజ్యమ్, బ్రహ్మసర్వజ్ఞేవై రుపాస్యమి
త్యర్థః; తత్ర హేతుర్భూమానమ్- సర్వసద్గుణపరిపూర్ణం శ్రీకృష్ణ
మిత్యర్థః; తతఃపాదయోర్నత్వా, అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, అభీ
ష్టమ్- యధేచ్ఛమ్, అనేకవారమిత్యర్థః, స్వధామ- సత్వలోకమ్,
అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, సర్వలోకపూజ్య మిత్యర్థః॥ ౪౧ ॥

అ॥ ఇతఃపరం కృష్ణపృతాన్తమాహ- (తత) ఇతి -

{ మూ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్యభగవాన్ స్వఘవంప్రగావన్ధితాన్ । }
{ వత్సాన్పులిసమానిస్యేయథాపూర్వసంస్వకమ్ ॥ ౪౨॥ }

వ్యా॥ భగవాన్- అఘటనఘటన పటుతరః, స్వఘవమ్- బ్రహ్మ
ణమ్, అనుజ్ఞాప్య - అనుజ్ఞాందత్వా, తత్త్వణమేవ, వాగవన్ధితాన్ -
ప్రాక్- పూర్వమ్, యస్మాద్దేశాదపహృతవాన్ బ్రహ్మతేన తస్మిన్నేవ
చేశే అవస్థాపితాస్త్వస్సానిత్యర్థః, యథాపూర్వసంస్వకమ్- యథాపూ

ర్వం సఖాయోయస్మిన్ తత్; స్వకమ్- స్వస్య కేశిపుద్ధిప్రదమ్, పులిస
మాసన్యే- సఖీనాం సమిపం సితవానిత్యథాః || ౪౨ ||

అ॥ గోపవత్సాజాగ్రదాది పశ్చాచ్ఛవస్థాసుమధ్యే కస్యామవస్థా
గూం స్థితా ఇతి చేన్న పశ్చాచ్ఛవస్థాసు మధ్యే స్థితాః, కీంతుషష్ఠా వస్థా
యాం స్థితా ఇత్యాహ- (ఏకస్మి)న్నితి- ...

{ మూ || ఏకస్మిన్నపియాతేఽబ్దే పాఞ్డేశంచాన్తరా }
{ త్మనః | కృష్ణమాయాహ తారాజక్షణాధాం మేని }
{ రేభాకాః || ౪౩ || ... }

వ్యా॥ ఆత్మనః- దేహస్య, సమ్బుద్ధి, ప్రాణేశమ్- బుద్ధ్యాదీన్దియ
క్రీరకమ్, మనోన్తరా- మనోబుద్ధీన్దియాదిచలనం వినేత్యథాః, ఏ
కస్మిన్నబ్దేయాతేపి క్షణాధాం మేనిరే, తత్ర హేతుః, కృష్ణ మాయా
హతా ఇతి, పశ్చాచ్ఛవస్థాసు స్థితానాం జీవానామవస్థా ప్రయుక్త
సుఖదుఃఖానుభవానన్తరమపి కాలజ్ఞానంభవతి, కృష్ణమాయా మో
హవస్థానన్తరం సర్వం విస్మృతమ్, తస్మా దిద మప్యవస్థాన్తరం
భవత్యేవేత్యథాః || ౪౩ || ...

అ॥ తదేవమాయాప్రభావమాహ - (కిమి)తి-

{ మూ || కింకిం నవిస్మరన్తిహమాయామోహితచేతసః | }
{ యన్మోహితంజగత్సర్వమధీష్టిం విస్మృతాత్మకమ్ || ౪౪ || }

వ్యా॥ మాయామోహితచేతసః - “దైవేన తేహతధియ” ఇత్యు
క్తరీత్యా ఇహ-సర్వోత్కృష్టజన్మని స్థితా అపి శ్రీకృష్ణేనోపేక్షితా జీ
వాః, కింకిం నవిస్మరన్తి. ఏత తా-లవిస్మృతి రాక్షస్యే మిత్యథాః,
యత్- యస్మాత్, భగవతాభక్తజనేన ప్రేరితయా మాయాన
ర్వంజగత్- అభక్తజన సమూహాః, అధీష్టిమ్- ప్రభవమ్, విస్మృ
తాః- అత్తానోదేహజీవేశ్వరాః, యేన తత్ || ౪౪ ||

అ॥ తేషాం మోహంతద్వచనేనైవ ప్రకటయతి- (హిమశ్చ) తి-

{ మూ || ఊచుశ్చసుహృదంకృష్ణంస్వాగతంతేఽతిరం }
 { హసా । వైకోఽస్యభోజికబళ ఏహీ తస్మాధుభు }
 { జ్యతామ్ || ౪౫ ||* }

వ్యా|| తే- త్వయా, అతిరంహసా- అతివేగేన; స్వాగతం - వత్సై
 స్సహ స్వాగతమిత్యూచుః, అతివేగత్వం ప్రకటయతి- త్వాంవినా,
 అస్మాభిరేకోపి కబళః- ఆస్యేకృతకబళః, నాభోజి-ఆస్యగతకబళమ
 పి నగ్రసామః, ఏహ్యేహి- ఆగచ్ఛగచ్ఛ, ఇతః- ఇతఃపరంచా, సా
 ధుభుజ్యతామ్- సాధు-నిర్విఘ్నేన, అవిక్షేపేణవాఃభుజ్యతామ్|| ౪౫||

{ మూ || తతోహసన్ హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహ }
 { భక్తైః । చశయంశ్చమాజగరంన్యవతతవనా }
 { వ్యజమ్ || ౪౬ ||* }

వ్యా|| హృషీకేశః-అత్రహృషీకేశశబ్దే నాయమభిప్రాయః, దేహం
 లోక బోధమాత్రం కృతవాక్ నతుకాలబోధమితి; హసన్-ఏతేనం
 వత్సరాత్మకం కాలంక్షణాధం మేనిరభితి ప్రహసన్చ్యుతః, అ
 భక్తైస్సహాభ్యవహృత్య- అజానన్నివ స్వయమపితైస్సహ భుక్త్వా,
 తతః, ఆజగరంచమ- అఘాసుర వపుర్యయన్నిత్యత్ర అస్తి ది
 నఏవఅఘాసురంహత్వాఅస్మాన్మోచితవానితి స్తరణార్థమితిభావః;
 ఏవంవసేక్రిడిత్వాప్రజంప్రతిన్యవతత-గృహమాగతవానిత్యర్థః|| ౪౬ ||

అ|| (సవిస్తయంచతుర్వక్త్రంకృత్వాబాలాంస్తథైవచ । గోపీ
 దృగుత్సవంకుర్వన్ ప్రజమేభ్యాంభృతాకృతః) తదాహ- (బహే)తి-

{ మూ|| బహప్రసూననవధాతువిచిత్రైశ్చజ్జః ప్రోద్ధామవే }
 { ఋవశశ్చగ్రహోత్సవాశ్చ । వత్సాన్ప్రసూనగుగీత పవిత్రకే }
 { తిగోపీదృగుత్సవదృశిప్రవివేశగోష్ఠమ్ || ౪౭ || }

వ్యా|| బహప్రసూన నవధాతుభిర్విచిత్రతాని- అగ్గాని - య
 గ్యసః; చేఃఋ- వంశవాచ్యవిశేషః, గళాని- చత్రనిమితవాద్య వి

శేషాః, శృక్లాణి- శృక్లవికార వాద్యవిశేషాః, ఏతేషాంరవైః- ధ
నిభిః, యగిరోద్దామః. అతిహాషకర ఉత్సవస్తేనః ఆధ్యః - సమ్మ
న్నః, వత్సాన్యః- ప్రిష్ఠా వేణువాదే నాహ్వయః, అనుగైః -
బ్రహ్మనిభిః, గీతాః- గీయమాచాశ్చ, పవిత్రాః- శ్రోత్రాణాం పా
పహరాశ్చ, కీతయః- లీలాకథా యస్యసః, సర్వేషాంమనోహ
రోపి విశేషతో గోపీదృగుత్సవదృశః-గోపీదృశా మహాహాకర దర్శ
నః, గోపివాసుతిపిస్త్యయం కుర్వకం నా ఘోషంప్రవివేశేతి॥౪౭॥

{ మూ॥ బృహ్మ సేమహావ్యాఖ్యోయశోదానన్దసూనునా
{ ఘోతో వికా నయంచాస్మానితీబాలావ్యవేషగుః ॥౪౮॥

వ్యా॥ బృహ్మ సే, మహావ్యాఖ్యః- అఘాసురః, యశోదా - లోకే
స్మశ్మోకాయశాంసి-పుత్యకీకరి, దదాతీతి, తస్యా ఆనన్దంసునోతి
తి తథా; ఆశ్రితానామిహాయశః-సగీ-శీక, వదాతీతి; పరలోకేఆన
న్ద స్వయోః-పూరయతితతథా; (అథవా) బహుముఖత్వా లే- చిద్యశో
దాసూచయా, కేచిన్నన్దహమనేతి. అస్మాక్ - అఘాసురోదరాల్, చ
కా నాదఘాసురం చ, అస్మాక్ -వృత్త్యురూప సంసారాల్, ఆవితాః॥౪౮॥

అ॥ “రాజరక్షతప్రత్యస్తుగ్గుహాష్టకం కిమహద్భుతః | తవప్రత్య
వద్యమ్యేహనయనానన్ద భాజనమ్ ॥ నేత్రాన్యోనా యశోదేముం
వృధాన్యోప్రాకమిత్యహేహా । ఇతి సద్దామయో గోపాన కృష్ణ రా
మకథాముదా । కుర్వంతోమహానాశ్చరానన్ద స్థవవేదనా ” మి
త్యాదివాక్యైర్గో-గోపగోపీరాం స్వపుత్రేభ్యశ్చ కృష్ణేనస్మీమగ్నే

యః, దుః- గుర్వంతి రాజా- (బ్రహ్మ) ఇతి -

{ మూ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మకపరోద్భవేకృష్ణయోన్యే }
{ మానభంభవేత్ | యోధూతపూర్వస్త్వికేమసోన్యే }
{ ధృవేష్టపికథ్యతావే ॥ ౪౯ ॥ * }

వ్యా॥ గోదృవేహ-స్వపుత్రేభ్యః; అఘానపూర్వః ఇయ-కనిస్సే

మాప్రేమా, పరోద్భవే- సద్దకుమారే పరపుత్రే, గోగోపగోపీనాం
కథంభవేత్? ||౪౯|| * * *

అగ్రితా రామజస్రం పరమాచంద్రప్రదే నిత్యవస్తు ని కృత స్నేహ
స్సఖః, తథావిధస్తు పరమాత్మాశ్రీకృష్ణపత, అత స్తస్మిన్నస్త్యేవజీవా
నాం స్వాభావికస్నేహః, కింతు సదేషు జ్ఞానానన్దాది గుణవ త్తి
రోహితస్త్రి, ఏవంచ తాదృశపరమాత్మ సమృద్ధవశాదేవ జీవానాం
స్వాత్మ దేహాతదనుబద్ధ్యాదిషు ప్రీతిజ్ఞానయతే, అతః పరమ ప్రయ
త్నేన జ్ఞానానన్దాదివదేవ తాదృశ పరమాత్మ స్నేహాభివ్యక్తకర్త
వ్యభివక్తు మజ్ఞానకల్పితదేహాదిషు ప్రేమనిరసనపూర్వకం ప్రేమా
ధిష్ఠాననిధానరయతి - (సర్వేషామిత్యుష్ణభిః- * *

{ మూ || సర్వేషామేవజన్మానాం నృపస్వాత్మైవవల్ల }
{ భః | ఇత రేఽపత్యవితా ద్యాస్తద్వల్లభతయైవహి ||౫౦|| }

వ్యా|| సచుస్తప్రాణీనామ్, ఆదౌ, స్వాత్మైవ-దేహవీవ, వల్లభః-
ఇష్టః, అహజాహరస్పదత్వాత్; ఇత రేఽపత్యవితా ద్యాస్తద్వల్లభత
యా- అసవిత్రవినశ్వరదేహవత్సల తయా తే, ప్రీతాః, దేహ స్వరూ
పే పారకృతయా జ్ఞాతేసతీత రేషు ప్రేమానశ్యతీతిహిశబ్దార్థః ||౫౦||

{ మూ || తద్రాజేన్ద్రియథాస్నేహస్వస్వకాత్మనిదే }
{ హానామ్ | యథా దేహఃప్రియతమ స్తథానన్దాను }
{ యేచతమ్ || ౫౧ || * * }

వ్యా|| తతోదేహీనామ్- దేహవిశిష్టత్వేన స్పృష్టజీవానామ్, స్వ
స్వకాత్మ- లక్షత్వా గ్రంభవశాల్లభ తత్తదేహే, యథా స్నేహః
నతథా మనుతామి పుత్రమిత్ర గృహాదిషు స్నేహా భవతి, ఏతజ్ఞ
లాగ్నిభయాదౌ స్పృష్టం భవ || ... ||౫౧||

దేహత్వా వివేకిరామేవదేహగృహాదిషు స్నేహసంయోగ వియోగా
దిమఃఖం భవతీత్యాహ- (దేహత్వవాదినా) మితి-

{ మూ॥ దేహాత్మవాదినాంపుంసా మపిరాజస్యసత్తమః | య
థాదేహగ్నిప్రియతమ స్తథానహ్యనుయేచతమ్ || ౫౨ || }

౨॥ దేహాత్మవాదినామ్ - జ్ఞానానన్దాది గుణప్రదప్రోక్తపర
మాత్మ స్నేహాదీగుణక స్వాత్మస్వరూపం విస్తృత్య ప్రకృతివికారభూ
తంశరీరమేవ ఆత్మేతి మన్యమానానా మజ్ఞానామపి, పుంసామ్ - య
థాదేహగ్నిప్రియతమః, తమను - దేహమను, యేకశత్రాదయః, తే
షు తథాస్నేహానభవతి, ఉభయోరపి మమతాస్పదత్వేనతి దేహే
అత్యంతాభి నివేశాత్ప్రథమమతిస్నేహః, తతస్కకశత్రాదిష్వితిభావః;
(అయమిహాశయః) “ సఏకోబ్రహ్మణానన్దః - ఆనన్దోబ్రహ్మ
త్యజానాత్ - సత్యంవిజ్ఞానమానన్దమ్ - సత్యజ్ఞానానన్దానన్దమాత్మైకర
సమూతయ ” ఇతి “ ఏష హ్యేవానన్దయాతి - ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని
భూతానిమాత్రాఉపజీవంతీ ” త్యాదిశ్రుతిభిరజస్రమావిషక్యతాపరిమి
తానన్ద స్వరూపస్య పరమాత్మనో నారాయణస్య శ్రీహరేరనుగ్రహ
దేవతాదృశానన్దప్రాప్త్యర్థం దేవాసురమనుష్యాద్య శేషజీవానాంతే
నైవ శ్రీహరిణాసూక్ష్మాసూక్ష్మదేహ సమృద్ధాదిఘటనంక్రియతే, అ
తోఽశేష జీవానాంతస్మిన్ తాదృశ పరమానన్దమయమూతౌస్వా
న్తర్యామిణిస్వానన్ద ప్రదేనై సగిక్రీడితీరావిర్భవతి, తతస్తత్సమృద్ధ
వశాత్స్వ జీవాత్మస్వరూపేచ జీవానాంప్రితిర్భవతి, తతస్తేషాంభగ
వదిచ్ఛావశాత్తమోగుణాతిరేకేన స్వస్వదేహేషు జీవతాదాత్మ్యభ్ర
మేనతి తద్భ్రమవశాద్రజోగుణవశాచ్ఛతేషాం స్వస్వదేహేష్వపి ప్రి
తిర్భవతి, తతస్స్వస్వదేహ పోషణాద్యపకారిషు మాతృపితృ కళ
త్రాదిరూపేషుచ తేషాంప్రితిర్భవతి, ఏవంసతీయదై షాం జీవానాం
సత్యజ్ఞమాయత్త భగవదనుగ్రహవశాత్తత్వత్రయ వివేకజ్ఞాన పూర్వ
కం భగవదుపాసనాదౌ ప్రవృత్తిస్తదాతేషాం భగవదనుగ్రహేణైవ
దేహాదిషు పారక్యబుద్ధ్యాయథోక్త జీవతాదాత్మ్యభ్రమేనైవ ర్హితేనతి
తేషాందేహాదిషు మమతాస్పదత్వేన పారక్యబుద్ధిర్ద్వంద్వభవతి, తతో

దేహాదిషు తేషాంని శ్చేషతగ్గత్రమాత్ప్రీతిర్నివతఃతే, స్వస్వకాత్మని
 క్షిప్తదేవప్రీతిర్భవతితి. ఏతదేవాభిప్రేత్యశూక్రయతే “నవాఽరేపత్యగ్గ
 కామాయపతిగ్గప్రియోభవతి - ఆత్మస్తుకామాయపతిగ్గప్రియోభవతి”
 త్యారభ్య “నవాఽరేసర్వస్యకామాయసర్వం ప్రియంభవతి ఆత్మనస్తు
 కామాయ సర్వంప్రియం భవతి”తి “సర్వేషామేవ భూతానాంనృ
 పే”త్యాదిచ; తతస్స్వస్వ జీవాత్మనాంపరమానందదాతరిపరమానంద
 మూర్తౌ స్వస్వాంతర్యామిణి పరమాత్మనితుతద్భజనేనాతిశయితాప్రీతి
 రన్వహమేధమానాభవతీతివిజ్ఞాయతే. ||౫౨||

మూ॥ దేహాఽతిమమతాభాక్చే త్రహ్యసానాత్మ
 వత్ప్రియః । యజ్జీర్యత్యపిదేహేస్మిన్ జీవితాశా
 బలీయసీ ॥ ||౫౩||

వ్యా॥ యద్యస్మాత్, అవివేకదశాయాం స్వస్త్వేదేహేజీర్య
 త్యపి - ప్రతిక్షణం క్షీయమాణేపి, జీవితాశాబలీయసీభవతి, తస్మా
 త్తేత్యంతమవివేకినః, దేహాత్మవివేకినాంతుద్వాదశగుణవిశిష్ట జీవస్వ
 రూపే జ్ఞాతేనతి, తహిం అత్మాజీవోయథాప్రియతమోభవతి మ
 మతాభాగ్దేహాస్తు తథాప్రియతమోనభవతి. ||౫౩||

అ ॥ జీవేపి స్నేహకారణమాంహ (తస్మా)దితి =

మూ ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్సాత్మా సర్వేషామపి
 జస్మినామ్ । తదర్థమేతత్సకలం జగదేత చ్చరా
 చరమ్ ॥ ||౫౪||

వ్యా॥ తస్మాత్-పరమాత్మనో జీవానందయితృత్వ స్వభావాత్,
 అఖిలాత్మనామ్-సర్వజీవానామ్, ప్రియతమః - అత్యంతప్రేమాస్పదః-
 ఆత్మా- పరమాత్మైవ, తదర్థమ్-పరమాత్మనిమిత్తమేవ, చరాచరమ్,
 జీవసహితమేవసత్, జగత్ప్రియతరంభవతి, (అయంభావః) ఆదౌ
 తావత్సృజ్య జీవానాంమధ్యే కేషాంచి జ్ఞీవానాం పరమానందంజనయి
 తుం దేహ(సమృద్ధ)ద్వయ సంయోగంభగవాన్కారయతి, తత్పూర్వం

తేషాం స్వస్వరూపతాదృశ పరమాత్మస్వరూపోభయజ్ఞానా భావా
తాదృశ పరమాత్మానుప్రవిష్టే స్వస్తి స్నేహ స్నేహః, తతోభగవ
త్కృపయాదేహాద్వయే ప్రాప్తేనతి జీవస్వరూపం విస్తృతైః తద్దే
హ ఏవాహమితి మత్వాదేహాద్వయస్నేహవాక్ భవతి, తతోదేహ
మను సమ్పాదిత కళత్రాదిషు స్నేహోభవతి, చిదచిదీశ్వరజ్ఞానేప్రా
ప్తేనత్యాదౌ మమతాస్పదకళత్రాదిషు స్నేహోనశ్యతి, తతః అహ
జ్ఞారాపగమేన మమతాస్పదత్వాద్దేహే విద్యమానస్నేహోపినశ్యతి,
తతగ్గపరమానందరూపస్య పరమాత్మనో నిత్యశరీరత్వా జ్ఞేవేషితత్వా
క్షిణి పరమాత్మనిచ నిత్య స్నేహోదుర్నివారః, సఏషహీహకృష్ణరూ
పేణావతీర్యాస్తే, తస్మాత్ తస్మిన్నియాస్మేమా భవ్యవే॥ ౫౪॥

అ ॥ ఇమమేవార్థమాహ - (కృష్ణ) మితి =

{ మూ ॥ కృష్ణమేనమవేహిత్యా మాత్మానమఖిలాత్త
నామ్ జగద్ధితాయసోఽమృతే దేహీవాభాతి మా
యయా ॥ } ॥౫౫॥

వ్యా॥ అఖిలాత్మనామ్ - సమస్తకీలవృత్తీనామ్, ప్రేరకమ్,
ఏనంకృష్ణం అవైహి, తహిదేవకీ పుత్రత్వాదికం కథంఘటతఇతిదే
త్తత్రాహ - సోపి - పరిపూర్ణగిపరమాత్మాపి, జగద్ధితాయ - త
త్వత్రయ పుణ్యపాప వివేకజ్ఞానపూర్వకభగవత్స్మరణార్థమేవ, మా
యయా - సజ్జాత్యేనైవ, దేహీవ - దేహావేశిష్ట పుణ్యజీవభవ,
అగౌతి. ॥౫౫॥

అ ॥ తస్మాద్భగవత్సచ్చిన్త రహితం కిచ్చేదపి వస్తునానన్దజనక
మస్తీత్యాహ - (వస్తుత) ఇతి =

{ మూ ॥ వస్తుకోజానతామత కృత్సృష్టాస్తుఃరి
ష్టువ భగవద్రూప మఖిలం నాన్య ద్వస్తవస్తీ
కించన ॥ } ॥౫౬॥

వ్యా || వస్తుతః - చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావతః పృథక్పృథక్స్వభావమ్, జానతామ్ - వివేకినామ్, కృత్స్నంచరాచరం జగద్భగవద్ద్రాపమేవ - భగవతారూప్యతే - ప్రకాశ్యత ఇతి, అన్యత్-భగవదప్రకాశ్యం కిమపి వస్తునాస్యైవేత్యర్థః. ||౫౬||

{ మూ || సర్వేషామపిభూతానాం భావార్థోభవతి స్మృతః | తస్యాపి భగవాన్ కృష్ణః కిమన్యద్వస్తు రూప్యతామ్ || ౫౭ || }

వ్యా || కించ, సర్వేషాం భూతానామ్ - సర్వప్రాణినామపి, భావార్థః - చింతితార్థః, జన్తాన్తరేషువా ఏకస్మిన్ జన్మనివాకాలాన్తరగతోఽర్థః, యేన స్మృతోభవతి, తస్య సర్వజనబోధకారణస్యాపి, ఏషభగవాన్ శ్రీకృష్ణఏవకారణమ్, తంవినా అన్యజ్జగద్బోధకారణభూతం వస్త్యస్త్యియదితసోఽనిరూప్యతామ్- భగవద్వ్యతిరిక్తం జగద్బోధకం వస్తునాస్యైవేతి భావః. ||౫౮||

అ || తస్మాత్సర్వ జగద్బోధకారణ భూతోనారాయణ ఏక ఏవేతి జ్ఞాత్వా యేతం సమాశ్రితా భవంతి ఏవ సంసారాణాం వంతరన్తి తివదన్ ప్రకరణార్థ ముపసంహరతి- (సమాశ్రితా) ఇతి =

{ మూ || సమాశ్రితాయే పదశల్ల వష్టవం మహత్పదం పుణ్యయశోమురారేః | భవామ్బుధిర్వత్సపదంపరం పదం పదంపదం యద్విపదాంనతేషామ్ || ౫౯ || }

వ్యా || పుణ్యయశోశ్చ సౌ మురారిశ్చ, తథా పుణ్యశబ్దేన గుణాభిధానానాం శ్రవణమాత్రేణ ముక్తాభవన్తి త్యర్థం సూచయతి, తస్య పదశల్ల వష్టవమ్ - శల్లవవదళికోవళ పద, షేవ, ష్టవః - అపారసంసారనారాంసిధితరణేసుదృఢానాః, తహిదృగ్భూతమ్ ? మహత్పదమ్- మహతామ్ - ఘోరభవాణానాదు తర్హుమిచ్ఛతామ్, పదమ్- అపునరావృత్తి కరమాశ్రయస్థానమ్, “నచపునరావర్తతేనచ పునరా

వర్తతే” ఇతి “యద్గత్వాననివర్తంతేయోగీర్జిజ్ఞాసిర్గమే” ఇతిచన్రతేః;
 “యాద్గత్వాననివర్తంతే తద్ధామపరమమమే” త స్మృతేశ్చ; ఏవంభూ
 తంపదమ్, యేసమాశ్రితాః - “భక్తియోగోబహువిధోమాన్వైకార్ఘ్య
 మినిభావ్యత” ఇత్యుక్తరీత్యాకేచిచ్ఛ్రివణైకస్థాః, కేచిత్కీర్తనైకని
 స్థాః, కేచిద్ధ్యానపూజావందనాదినిస్థాః, ఏవంబహువిధమాగేణ ఆశ్రి
 తాభవ స్తీత్యర్థః; తేషాంభవామ్బుధిర్వత్స పదంభవతి, భగవద్భజనో
 పక్రమమాత్రేణాపారోపిభవామ్బుధిర్వత్సతరపదమానంభవతి, అనా
 యాసేనతర స్తీత్యర్థః; ఏవంగుణవిశిష్టా భక్తాస్సంసారాణామమలక్షీకృ
 త్యతదుపశ్యేవసచ్చర స్తీత్యర్థః. తేషాంపరంపదమ్ - కాలకర్మగుణాతీత
 భగవత్స్వరూపభూతవైకుణ్ఠమేవపదమ్ - నిత్యవాసస్థానమ్, అతోవి
 పదామ్ - కాలకర్మగుణ నిమిత్తోపద్రవాణామ్, పదమ్ - తస్మిదానం
 యద్భుతితం త త్తేషాంనాస్తి. ||౫౮||

అ॥ “బ్రహ్మైకాలాంతరగతంతతాకలీనం కథంభవే” దితిష్ట
 ష్టప్రశ్నోత్తర ముపసంహరతి (ఏతత్త) ఇతి =

మూ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతం యత్ప్రప్తోహమిహ
 త్వయా । యతౌగామాదేహరికృతం పౌగణ్డకీర్తే
 తం భువి ॥ ||౫౯||

వ్యా॥ “యతౌగామాదేహరికృతంవిదుగ్గ పౌగణ్డకేఽర్చకాః” ఇతి
 యత్ప్రప్తమేతత్సర్వ మాఖ్యాతమ్ - చత్తోత్తరమిత్యర్థః. ||౫౯||

అ॥ ఉపాఖ్యానవక్తుశ్చోత్తమాణాంచఫలమాహ(ఏత)దితి =

మూ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చేరితంమురాదే రఘుర్దనంశా
 డ్వలభోజనంచ । శృక్తేతద్రూపమజోర్వభిష్టవం
 శృణ్వైగృణన్యాతినరోఽఖిలార్థా ॥ ||౬౦||

వ్యా॥ సుహృద్భిః - గోపైస్సహ, చరితమ్ - “సర్వేమిథోదర్శ
 యస్తస్సాంస్వాంభోజ్య రుచిం పృథ ” గీత్యాదినా; అఘుర్దనమ్ -

అఘేనవత్స చాలపీడనమ్, శ్రీకృష్ణేనాఘ సంహారంచ ; “వత్సానా
రుద్యశాద్వల ” ఇత్యుక్తక్రమేణ శాఙ్ఖలభోజనమ్ - వత్సైశ్చ
ద్వలభోజనంచ; జీవనమితి పారేపి సపవార్థః, వ్యక్తేతరం రూపమ్-
వ్యక్తమ్ - ప్రకృతికార్యమ్, తదితరమ్- అప్రాకృత దివ్యమజ్గళ విగ్ర
హరూపమ్, “వ్యదృశ్యస్తఘనశ్యామా” ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ సాక్షా
ద్భాగవద్రాపంచ, అజేన - బ్రహ్మణా, ఉరు - అధికం, అభిష్టవంచ-
ఉపనిషత్స్వరూపస్తవంచ, అభిలార్థాన్ - ధర్మాదిరూపాన్॥ ౬౦॥

{ మూ ॥ ఏవంవిహారైర్ల కౌమారైర్లకౌమారంజహ
తుర్వ్రజే । నీలాయనై స్సేతుబద్ధై ర్మరూటప్లవ
నాదిభిః ॥ } ॥౬౧॥

వ్యా॥ (ఏవ) మితి = ఏవమ్ - “కళవాక్యైస్సవకాలేన వత్స
పాతౌబధూవతు” రిత్యాగభ్య “తతశ్చపాగణ్ణవయస్సృతా” విత్స
స్తంబధ్యేకౌమారైః, విహారైః - లీలాభిః, కౌమారంజహతుర్వి
నేన స్వయంకాలాకితోపి తత్తత్కాలోచితం వయోగృహ్య తీతిభావః;
నీలాయనైః - నిలీయ నిలీయక్రియవరాజైర్ల క్రిడావిశేషైః, సేతుబ
ద్ధైః - సరిత్రీకృడాభిః, మరూటవత్ ప్లవనమ్ వృక్షాద్వృక్షాన్తరధా
వనమ్, తదాదిభిః. ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే - చతుర్దశాధ్యాయః.

వత్సాపహరకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా
శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీశ్రీ

అస్తత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాంనమః.